

mr Mirjana Dokmanović

**RODNA
RAVNOPRAVNOST
I
JAVNA POLITIKA**

Subotica, april 2002.

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. ŠTA PREDSTAVLJA <i>GENDER MAINSTREAMING</i>?	7
3. INTEGRISANJE RODNOG ASPEKTA U JAVNU POLITIKU: KONCEPTUALNI OKVIR I METODOLOGIJA	15
4. POREKLO STRATEGIJE INTEGRISANJA RODNOG ASPEKTA U JAVNU POLITIKU U EVROPSKOJ UNIJI	25
5. INTEGRACIJA RODNE PERSPEKTIVE U JAVNU POLITIKU: PRAKSA I BUDUĆNOST	31
6. INTEGRACIJA RODNE PERSPEKTIVE U GLOBALNI RAZVOJ	61
7. DOKUMENTI	71
8. REČNIK POJMOVA	79
9. INTERNET I DRUGI IZVORI	83

UVOD

Gender mainstreaming, termin preuzet iz engleskog jezika, sve češće je prisutan i u našem jeziku, prvenstveno zahvaljujući delatnostima i uticaju ženskih organizacija i grupa. *Gender mainstreaming* je, međutim, mnogo više od pukog pojma iz terminologije borbe za ravnopravnost polova. Radi se o strategiji za postizanje rodne ravnopravnosti i globalnog razvoja opšteprihvaćene od strane država članica Ujedinjenih nacija od sredine devedesetih godina.

Od Četvrtke svetske konferencije Ujedinjenih nacija o ženama održane u Pekingu 1995. godine *gender mainstreaming*, odnosno integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku, prihvaćen je kao strategija za postizanje rodne ravnopravnosti koje se više ne tretira kao «žensko», već društveno pitanje. Shvaćeno je da ciljevi rodne ravnopravnosti utiču na sve osnovne tokove ekonomske i socijalne politike koja proizvodi glavne resurse, te da stoga i agenda globalnog ekonomskog i društvenog razvoja zahteva preispitivanje i redefinisane. Ravnopravnost između muškaraca i žena konačno je definisana kao pitanje ljudskih prava i uslov za socijalnu pravdu, te neophodan i osnovni preduslov za postizanje razvoja i mira u svetu.

Integrisanje rodnog aspekta nije dodavanje «ženske komponente», pa čak ni «komponente rodne ravnopravnosti» postojećim aktivnostima. Ono obuhvata mnogo više od povećanja učešća žena u procesima odlučivanja. Ugrađivanje rodnog aspekta u politiku postavlja rodnu ravnopravnost u centar donošenja odluka, srednjoročnih planova, programa budžeta, institucionalnih struktura i postupaka. Ono obuhvata ugrađivanje percepcija, iskustava, znanja i interesa, kako žena, tako i muškaraca u procesu uobličavanja politika, planiranja i odlučivanja. Rodni aspekt može ukazati na potrebu promene ciljeva, strategija i akcija kako bi se obezbedilo da i žene i muškarci mogu uticati, učestvovati i imati koristi od procesa razvoja.

Mnogi međunarodni subjekti odigrali su veliku ulogu u procesu podizanja svesti o značaju sprovođenja ove strategije. Istaknutu ulogu imale su Ujedinjene nacije, kao inicijatori i organizatori Svetske konferencije o ženama i distributeri Platforme za akciju. Od tada je u

širokoj meri rasprostranjena ideja o integrisanju rodnog aspekta u javnu politiku, odnosno “uzimanje u obzir uticaja na rod pre donošenja odluka”, kako se to često ističe u Platformi za akciju. Ovaj koncept je postao obavezujući za sve vlade država članica UN u svim oblastima društvenog, ekonomskog, političkog i kulturnog života, od razrešavanja konflikata i eliminisanja siromaštva, do medija i upravljanja prirodnim resursima. Pored država i nadnacionalnih tvorevina kao što su Evropska unija, ovu strategiju su dužni primenjivati i primenjuju sama OUN i njene agencije, kao i druge međunarodne organizacije, kao što je Svetska banka, kako u svom institucionalnom okviru, tako i u svom osnovnom delovanju.

U tom smislu i naša država je polako krenula da razvija ovu opšteprihvaćenu strategiju postizanja razvoja i rodne ravnopravnosti, što će joj sutra, kao kandidatu za ulasku u EU, biti i obaveza. S obzirom da su osnovni preduslovi za integraciju rodne perspektive u javnu politiku politička volja i postojanje specifične politike rodne ravnopravnosti, ova brošura je prvenstveno namenjena političarkama i političarima i svima onima koji na bilo koji način utiču na kreiranje javne politike. Cilj brošure je da predstavi osnove, metodologiju i značaj ove strategije, tehnike i sredstva za njeno sprovođenje i praksu najnaprednijih evropskih zemalja u ovoj oblasti. Cilj autora ove brošure jeste da doprinese ostvarenju ideje da LJUDI, njihovi interesi i potrebe, budu u središtu politike.

Mirjana Dokmanović

**ŠTA PREDSTAVLJA
GENDER MAINSTREAMING ?**

ŠTA PREDSTAVLJA GENDER MAINSTREAMING?¹

ŠTA PREDSTAVLJA MAINSTREAMING²?

- **Međusobno povezani set vladajućih ideja i pravaca razvoja, odluke ili aktivnosti koji se donose u skladu sa njima.**

Dva aspekta:

- **ideje (teorije i pretpostavke) i prakse (odluke i aktivnosti)**
- **Glavni tokovi ideja i praksi:**
 - **određuju ko šta dobija;**
 - **obezbeđuju obrazloženje za raspodelu resursa**

Primer: Devojčice se obeshrabruju da stiču obrazovanje za bavljenje naukom i tehnikom (od strane roditelja i učitelja), jer se veruje da ove oblasti više odgovaraju dečacima i muškarcima.

Ova definicija glavnog toka razvoja i javne politike naglašava odnos povezanosti između ideološke komponente (ključnih teorija i pretpostavki razvoja) i institucionalne komponente (organizacija i ljudi koji donose ključne odluke). Ideje i prakse su te koje određuju ko šta

¹ Prema: UNDP Gender and Development Programme, Learning and Information Pack, September 2000

² Engl. **mainstream** (mejnstrijm) *n* matica, matični tok. Morton Benson, *Englesko-srpskohrvatski rečnik*, str. 359.

dobija i obezbeđuju obrazloženje za raspodelu društvenih resursa i mogućnosti.

Obrazovanje za bavljenje naukom i tehnikom je dobar primer: shvatanje o tome šta je pogodno za devojčice, potpomognuto praksom dovodi do toga, da malo devojčica ulazi u ovu oblast, pa u njoj dominiraju muškarci, što opet jača shvatanje da je to “muška” oblast za koju su žene nepogodne, ili nezainteresovane ili nesposobne – i krug se nastavlja.³

³ J. Schalkwyk, H. Thomas and B. Woroniuk, *Mainstreaming: Strategija za postizanje ravnopravnosti između žena i muškaraca*. (Stockholm: Sida, 1996)

ŠTA ZNAČI BITI INTEGRISAN U JAVNU POLITIKU?

- Legitimitet rodne ravnopravnosti kao osnovne vrednosti koja mora da se odražava u izboru pravaca razvoja i institucionalnih praksi.
 - Rodna ravnopravnost je priznata - ne kao “žensko”, već društveno pitanje.
 - Ciljevi rodne ravnopravnosti utiču na glavne tokove ekonomske i socijalne politike koja proizvodi glavne resurse.
 - Rodna ravnopravnost se više “podstiče” iz centra, nego sa margine.
- Žene kao donosioci odluka o društvenim vrednostima i pravcima razvoja.
 - Žene su, podjednako kao muškarci, u poziciji da utiču na celinu javne politike i osnovne prioritete.
 - Kolektivni naponi žena za redefinisane agende razvoja.

Kada je rodna ravnopravnost priznata kao strateški cilj razvoja, ciljevi rodne jednakosti utiču na ekonomsku i socijalnu politiku i programe koji obezbeđuju glavne resurse. Napori za postizanje rodne jednakosti su stoga uneti u kriterijume glavnih tokova političkog odlučivanja i više su potpomognuti iz centra nego sa margina društva.

Važan aspekt ovog procesa je veće učešće žena u procesima donošenja odluka (formalnih i neformalnih) o društvenim vrednostima, pravcima razvoja i raspodeli resursa. Ovo se postiže nakon postizanja

ravnopravnog učešća žena u odlučivanju, što omogućuje kako ženama, tako i muškarcima, da utiču na celinu politike i osnovne prioritete.⁴

ZAŠTO JE POTREBNO INTEGRISATI RODNU PERSPEKTIVU U JAVNU POLITIKU?

- **Doprinosi razumevanju problema.**
- **Priznaje da je rodna ravnopravnost deo ciljeva razvoja.**
- **Priznaje da prethodni pristupi nisu urodili stvarnim promenama u pogledu položaja žena i rodne jednakosti.**

⁴ Ibid.

ZAOKRET U RAZUMEVANJU PROBLEMA	
PRETHODNI PRISTUPI	SADAŠNJI PRISTUP
<u>Analiza:</u> Žene su izostavljene. Ženama nedostaje: ▶ obrazovanje ▶ trening ▶ samopoštovanje	<u>Analiza:</u> Društvene strukture i procesi proizvode neravnopravnost između žena i muškaraca u pristupu: resursima moogućnostima odlučivanju
<u>Problem:</u> žene	<u>Problem:</u> neravnopravnost između žena i muškaraca
<u>Pristup:</u> Žene moraju promeniti svoje osobine kako bi se uključile u razvoj.	<u>Pristup:</u> Društvo i institucije moraju promeniti shvatanja i praksu u podršci ravnopravnom izboru i mogućnostima.

Raniji pristupi koji su se bavili neravnopravnom pozicijom žena fokusirali su se na ono šta ženama nedostaje – time se prećutno priznavalo da je problem u ženama i da stoga, žene moraju da se promene ako žele da imaju koristi od razvoja. Istraživači su pokazali da žene nisu “izostavljene” iz razvoja – one su u potpunosti integrisane u

društvo i razvoj i njihov rad (kako na tržištu rada tako u domaćinstvu) doprinosi razvoju. Problem nije u nedovoljnoj uključenosti u razvoj, već u neravnopravnosti između žena i muškaraca i društvenim procesima i institucijama koje podstiču neravnopravnost. Umesto da se položaj žena analizira izolovano, mora se uzeti u obzir širi kontekst njihovog života u porodici, ekonomiji i društvu i način na koji društvo i institucije putem vrednosti i praksi podstiču neravnopravnost između žena i muškaraca.

**INTEGRISANJE RODNOG ASPEKTA U JAVNU
POLITIKU:**

Konceptualni okvir i metodologija

INTEGRISANJE RODNOG ASPEKTA U JAVNU POLITIKU:

Konceptualni okvir i metodologija⁵

I deo:

Šta predstavlja integrisanje rodnog aspekta?

1. Šta je rodna ravnopravnost?

Rodna ravnopravnost znači jednaku prisutnost, jačanje i učešće oba pola u svim sferama javnog i privatnog života. Rodna ravnopravnost je u suprotnosti sa rodnom nejednakošću, a ne sa rodnim razlikama, a cilj joj je promovisanje potpunog i ravnopravnog učešća žena i muškaraca u društvu.

Za postizanje svojih ciljeva rodna ravnopravnost podrazumeva stalnu borbu, pa ona konstantno mora biti zaštićena i promovisana.

Najvažniji ciljevi rodne jednakosti uključuju sledeće aspekte:

- priznanje i potpunu primenu ženskih prava kao ljudskih prava;
- razvoj i napredak predstavničke demokratije putem promovisanja jednakog učešća žena i muškaraca, kako u političkom i privatnom životu, tako i u svim drugim životnim sferama;
- ekonomsku nezavisnost pojedinca i težnju da se usklade porodični život i radne obaveze, kako žena tako i muškaraca;
- jačanje svesti i ravnopravno razvijanje samopouzdanja devojčica i dečaka putem ostvarivanja nastavnih sadržaja kroz obrazovne sisteme;
- zajedničko priznanje žena i muškaraca u ispoljavanju potreba i odgovornosti u cilju otklanjanja neuravnoteženosti u društvu.

⁵ *Gender Mainstreaming: Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practices*, Završni izveštaj aktivnosti grupe specijalista, (EG-S-MS), Council of Europe, EG (99) 3, Strasbourg, February 1999.

2. Da li još uvek postoje problemi sa rodnom jednakošću u Evropi?

Uprkos značajnom napretku, u okviru kojeg su žene u Evropi postigle *de jure* jednaka prava i jednak status sa muškarcima, one su još uvek diskriminisane u mnogim oblastima života.

Napredak u pravcu rodne jednakosti nailazi na niz prepreka:

- definicija jednakosti koja se koristi, često je veoma sužena - to je definicija *de jure* jednakosti. Nije uvek obezbeđena ni zaštita protiv diskriminacije;
- žene su ovim pitanjima morale da se bave van glavnih društveno-političkih tokova;
- u većini zemalja - mesto žena u odlučivanju je još uvek vrlo slabo;
- metode koje su korišćene u promovisanju rodne jednakosti odnosile su se uglavnom na specifične potrebe žena, pa nije korišćena 'rodna perspektiva'.

3. Šta predstavlja integracija rodnih aspekata u javni život (*gender mainstreaming*)?

Integracija rodnih aspekata u javni život predstavlja reorganizovanje, unapređenje, razvoj i evaluaciju političkih procesa. Perspektiva rodne jednakosti uključena je u politiku na svim nivoima i u svim fazama od strane učesnika koji su uključeni u kreiranje politike.

Integracija rodnih aspekata u javni život znači da rodna ravnopravnost postaje deo javne politike. Ona implicira širu i svebuhvatniju definiciju rodne jednakosti, ističući bogatstvo raznolikosti. Istovremeno, rodna ravnopravnost naglašava potrebu da se (re)organizuju, unaprede, razviju i procene politički procesi. Na taj način se otvaraju mogućnosti osporavanja muških predrasuda, prisutnih u društvima koje karakteriše strukturalni karakter rodne nejednakosti.

4. U kakvoj su vezi: integrisanje rodnog aspekta u glavni politički diskurs i specifična politika rodne jednakosti?

Integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku ne može zameniti "tradicionalnu" politiku, kreiranu za rešavanje specifičnih problema koji su u vezi sa rodnom nejednakošću. Rodni aspekt, sa stanovišta postojeće, već razvijene politike traži mogućnost uključivanja u

politički proces, uzimajući pri tome u obzir sve specifične interese i vrednosti oba pola. Integrisanje rodnog aspekta i specifična politika jednakosti su dualne i komplementarne strategije koje imaju isti cilj: rodnu jednakost.

5. Koje teškoće mogu pratiti integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku?

Glavne teškoće su sledeće:

- postoji opasnost da se ovaj koncept i način na koji je povezan sa specifičnom politikom rodne jednakosti pogrešno shvati, što bi značilo da bi ga neke vlade mogle koristiti kao izgovor za ukidanje tradicionalne politike obezbeđivanja jednakosti;
- pomenuti koncept je sveden na dve kategorije: žene i muškarce, ne uzimajući u obzir međusobne odnose i veze žena i muškaraca;
- nedostatak odgovarajućih sredstava i tehnika za primenu ovog koncepta;
- nedovoljna obučenost učesnika uključenih u ovaj proces i neprimenjivanje potrebnih proceduralnih promena, npr. u administracijama.

6. Zašto je izuzetno važan koncept integrisanja rodnog aspekta u glavne političke tokove?

Postoji pet glavnih razloga.

Zato što postavlja ljude u središte politike.

Ljudi koji kreiraju glavne političke tokove moraće ubuduće da obrate pažnju na široke posledice politike na život građana - to kao rezultat može značiti manje ekonomski, a više humaniji pristup upravljanju savremenim društvima.

Zato što vodi boljem upravljanju.

Kada se rodni aspekt bude uključio u glavni politički diskurs, ljudi koji budu kreirali politiku biće bolje informisani i potvrdiće se da politika nije rodno neutralna.

Zato što uključuje i žene i muškarce i u potpunosti koristi ljudske resurse.

U kreiranje glavnih političkih tokova u javni život uključuje se širi krug učesnika. Ovo je jasan pomak od jednakosti koja je pokrenuta (često u izolaciji od strane malobrojnih žena) ka korišćenju svih ljudskih resursa i ka uključivanju muškaraca u koncept rodne jednakosti.

Zato što rodna ravnopravnost postaje vidljiva u glavnim tokovima društva.

Uvođenje rodnog aspekta u javnu politiku će pokazati da rodna ravnopravnost nije samo "luksuz", već važno društveno pitanje sa opsežnim implikacijama za ubrzani razvoj društva. Ovo stanovište bi trebalo da pokrene novu debatu o pitanjima rodne jednakosti.

Zato što uzima u obzir različitosti koje postoje između žena i muškaraca.

Stavovi o jednakosti najčešće žene izdvajaju kao celinu. Međutim, koncept uključivanja rodnog aspekta u javnu politiku trebalo bi da identifikuje situacije različitih grupa žene i muškaraca (migrankinje, mlade žene, stari itd.).

II deo:

Metodologija integrisanja rodnog aspekta u javnu politiku

1. Šta obuhvataju neophodni preduslovi, odnosno, koji su olakšavajući uslovi integrisanja rodnog aspekta u javnu politiku?

Najznačajniji preduslov je ***politička volja***. Vlada - ili najviši autoritet (u slučaju organizacije i slično) - mora da izda izjavu o misiji, jasno stavljajući na znanje da u perspektivi ima nameru da u glavnim tokovima javnog života postigne rodnu jednakost.

Sledeći preduslov je postojanje **specifična politika rodne jednakosti**. Koncept integrisanja rodnog aspekta u glavni politički diskurs ne može se primeniti bez postojanja takve politike. Zemlje ili organizacije koji žele da započnu sa ovim konceptom ali nemaju takvu politiku - treba istovremeno da je izgrade.

Drugi važni olakšavajući uslovi su:

- postojanje raznorodnih statističkih pokazatelja o trenutnom položaju žena i muškaraca. Statistike u kojima su polovi odvojeni su od osnovne važnosti za kreatore politike.
- postojanje **rodnih studija** u kojima je generisano znanje o rodnim odnosima; **finansijska sredstva** (često delimična, ponovna dodela sredstava) i **ljudski resursi** (primera radi za obuku političara) i potpuno **učesće žena u političkom i javnom životu i u procesima donošenja odluka**. Uravnotežene rodne odnose uglavnom zagovaraju žene. Zato je veoma važno da one uđu u procese odlučivanja kako bi obezbedile da se vrednosti, interesi i životna očekivanja žena iz različitih grupa uzmu u obzir prilikom donošenja odluka.

2. Kada, šta i gde uključivati u društvene tokove?

Kada koncept uključivanja rodnog aspekta u javnu politiku treba da interveniše u primeni politike?

Svi procesi odlučivanja u politici su važni za glavne političke tokove - od **faze planiranja** do trenutka kada su **odluke** donete, jer se tada dodeljuju finansijska i druga sredstva. Faza **primene** uključuje razradu **konkretnih akcija** i stoga to može biti najznačajnija faza. Na kraju, važno je **proceniti** posledice politike na trenutne rodne odnose, pošto ovo može poslužiti kao polazna tačka za razvoj novih politika.

Što se tiče pitanja **šta uključivati u glavne društvene tokove** ili **koje su to najvažnije oblasti politike za glavni politički diskurs**, odgovor je da je većina oblasti politike relevantna, budući da ima direktan ili indirektan uticaj na život žena i muškaraca. Teško je, ipak, započeti glavni politički diskurs u svim oblastima istovremeno. Možda bi bilo najlakše početi sa onim oblastima politike koje su priznate kao značajne

za postizanje rodne jednakosti (npr. tržište rada, obazovanje, socijalna politika i politika porodičnih odnosa). Druga mogućnost je da se počne u oblastima koja su uobičajeno označena kao rodno neutralna (urbana politika, politika istraživanja).

Uključivanje u glavne političke tokove trebalo bi da ima najveći uticaj prilikom pristupanja osnovnim reformama ili uvođenjem novog zakonodavstva. Tada je *pravi* trenutak za primenu rodne perspektive u javni život.

Da li ovaj koncept glavnog političkog diskursa treba da se odvija samo na državnom, ili treba uzeti u obzir regionalni i lokalni nivo?

Svi politički nivoi su značajni, ali će sve zavisiti i od strukture određene zemlje (centralizovane ili federalne). Lokalni nivo je značajan, budući da tu odluke najneposrednije utiču na ljude.

3. Koje su tehnike i sredstva na raspolaganju?

Tehnike i alate treba podeliti u tri glavna seta:

- 1) analitički ;
- 2) obrazovni ;
- 3) savetodavni i participatorni.

Analitičke tehnike i sredstva

To su:

- *statistike razdvojene na osnovu pola;*
- *metode merenja dobiti u odnosu na troškove (cost benefit analysis) iz rodne perspektive i*
- *istraživanja iz oblasti rodnih studija*, koje je jedno od najvažnijih osnova za uključivanje rodnog aspekta u javnu politiku.

Ostala sredstva kojima se koriste oni koji kreiraju politiku su: *kontrolne liste* (koje postavljaju ciljeve, opisujući korake koje treba preduzeti); *smernice i okviri - ovlašćenja za delovanje* koji nisu precizni, ali daju veću slobodu za primenu ovog koncepta u praksi. *Ocena rodnog uticaja* je još jedno sredstvo koje vodi poreklo iz sektora vezanog za životnu sredinu, prilagođenog za izgradnju glavnih

političkih tokova. To je provera predloga politike radi ocene kako će uticati na žene i muškarce i da li su njihove potrebe u jednakoj meri uzete u obzir. **Nadzor** koji obuhvata redovito izveštavanje i sastanke - takođe je oruđe za pripremu nove politike.

Obrazovne tehnike i sredstva

Sastoje se iz dva glavna aspekta: podizanja svesti i prenošenja znanja. Podizanje svesti ima za cilj da stvori klimu u kojoj će ljudi postati rodno osetljivi, a obuka će pomoći učesnicima koji su obično uključeni u političke procese da opaze rodna pitanja i da razviju politiku koja uzima u obzir rod. Ovo se može izvesti putem: **podizanja svesti i kurseva za obuku** – polazeći od najvišeg nivoa uprave - **stručnjaka** koji se pridružuju obuci na određeno vreme ('leteći stručnjaci'); **priručnika** (za upotrebu u toku i posle obuke); **brošura i letaka** za opštu upotrebu; **obrazovnog materijala** za korišćenje u školama.

Savetodavne i participatorne tehnike i sredstva

Veoma su važni, jer primoravaju stručnjake za rodnu jednakost i druge eksperte da zajedno rade. Primeri su: "**think tanks**"; **radne grupe ili upravni odbori**; **specijalne mere** za obezbeđivanje učešća žena u telima za donošenje odluka; **konferencije i seminari** usmereni na informisanje javnosti i onih na koje se odnosi određena politika; **saslušanja** (radi pomoći onima koji učestvuju u procesu kreiranja politike).

4. Ko su mogući učesnici i kakve su njihove uloge?

Integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku podrazumeva da su **svi** učesnici rutinski uključeni u kreiranje, primenu i ocenjivanje politike. Primena ovog koncepta znači da rodna ravnopravnost treba da postane briga velikog broja ljudi. Potrebno je da njegovi određeni aspekti uključe određene učesnike. Primera radi, istraživanje zahteva učešće **akademskih stručnjaka**, a odlučivanje zahteva učešće **političara**. Takođe postoje uloge za spoljne stručnjake, nevladine organizacije, grupe za pritisak i interesne grupe, kao i za medije. Takođe je važna uloga nad-državnih institucija kao učesnika koji podržavaju, stimulišu i iniciraju.

**POREKLO STRATEGIJE INTEGRISANJA
RODNOG ASPEKTA U JAVNU POLITIKU U
EVROPSKOJ UNIJI**

POREKLO STRATEGIJE INTEGRISANJA RODNOG ASPEKTA U JAVNU POLITIKU U EVROPSKOJ UNIJI

Koncept integrisanja rodno aspekta u javnu politiku ušao je u glavne tokove međunarodne javne politike septembra 1995. godine u Platformi za akciju Četrte svetske konferencije o ženama održane u Peking. Ovaj koncept datira bar deceniju pre Pekinga, budući da je razvijen u okviru Zajednice za razvoj Ujedinjenih nacija u deceniji nakon Treće svetske konferencije o ženama u Najrobiju 1985. godine, kao i u unutrašnjoj politici nekoliko severnoevropskih zemalja, kao što su Holandija, Švedska i Norveška. Termin je prvi put ušao u jezik Evropske zajednice 1991. godine kada se pojavio kao relativno mali, ali nov element u Trećem akcionom programu o ravnopravnim mogućnostima. Koncept je ostao nerealizovan tokom samog perioda Trećeg programa (1991-1996), kada je Komisija preduzela određene sektoralne inicijative u ime žena i aktivno učestvovala u pripremi Konferencije u Peking, na kojoj je zvanično prihvatila princip integrisanja rodno aspekta u javnu politiku u ime EU. Uprkos tome, nikakav napor nije preduzet kako bi se stvorila činovnička struktura u okviru Komisije koja bi bila sposobna da uvede rodnu perspektivu u sve smerove politike Evropske unije.

Ključna godina za usvajanje ove strategije bila je 1995. godina kada je struktura Unije za političke mogućnosti, koja je uvek bila relativno otvorena za ženske grupe, postala još otvorenija kao posledica nekoliko događaja. Prvo, iz proširenog spektra država članica bila je imenovana nova Santerova komisija u koju su uključene tri nove članice (Švedska, Austrija, Finska). One su se energično angažovale za ravnopravne mogućnosti sa velikim iskustvom u intergrisanju rodno aspekta u tokove sopstvenih politika. Kandidati Komisije iz reda novih država članica - a naročito članovi Komisije Erkki Liikanen iz Finske i Anita Gradin iz Švedske - pokazali su veliko interesovanje za portforlio za ravnopravne mogućnosti, koji je kod prethodne Komisije bio u nadležnosti Komesara za socijalnu politiku, Pdraig Flynnna iz Irske. Kao posledica ovih promena i izbora za nominaciju postojećih vlada članica, novoizabrana Santerova komisija imala je rekordnih pet žena

članica, povećan interes i angažovanje za ravnopravne mogućnosti. Na insistiranje novoprисutnih članica iz skandinavskih zemalja, Santerova komisija je pristala da osnuje novu “grupu komesara” za ravnopravne mogućnosti, koja se sastojala od Padraig Flynnna, Erkki Liikanen, Anite Gradin i nove nemačke članice komisije Monike Wulf-Mathies, u čijoj nadležnosti je su bili strukturalni fondovi.

Druga promena u strukturi za političke šanse dogodila se se novembra 1993. godine, stupanjem na snagu Mahstrihtskog ugovora. Iako Ugovor nije proširio kompetenciju EU za politiku ravnopravnih mogućnosti, omogućio je širenje vlasti Evropskog parlamenta, koji je dugo delovao kao jedan od osnovnih zagovornika snažnije politike EU u pogledu ženskih pitanja. Pored stvaranja nove procedure za zajedničko odlučivanje u određenim oblastima zakonodavstva, Ugovor je garantovao Parlamentu pravo da glasa za nominaciju nove Santerove komisije - vlast koju je Parlament koristio prisilno, pažljivo pojedinačno ispitujući članove komisije na javnim saslušanjima i ističući prioritete svojih članova, uključujući jednake šanse za žene i muškarce.

Komitet Parlamenta za ženska prava oštro je kritikovao ponovo izabranog Komesara Flynnna zbog nedovoljnog napretka u pogledu ženskih pitanja u Delorovoj komisiji i zbog njegovih ranijih komentara o irskoj predsednici Mary Robinson, zahtevajući da Santer Flynnnu oduzme portfelj za ravnopravne mogućnosti u korist drugog Komesara sa boljim dosijeom po pitanju jednakih šansi. U strahu da bi bilo kakav ustupak bio viđen kao znak slabosti, Santer je odbio da Flynnnu oduzme portfelj, ali je parlamentu kao odgovor objavio da će njegova komisija posvetiti značajnu pažnju jednakim šansama, a da će Santer lično predsedavati predloženoj grupi Komisije.

Tako je zahvaljujući menjanju strukture Unije za političke šanse i mobilizaciju zagovornika jednakih šansi u novoojačanom Evropskom parlamentu, nova Santerova komisija stupila na dužnost 1995. godine sa novom grupom Komisije za jednake šanse i sa jasnim ovlašćenjima za delovanje. Materija inicijative Komisije konačno je dobila politički okvir integrisanja rodnog aspekta u politiku. Komisija je 1995. godine predložila, a Savet usvojio Četvrti program za akciju o ravnopravnim šansama za žene i muškarce (1996-2000), koji je

izdvojio ovu strategiju kao najvažniji element pored postojećih specifičnih akcija. U februaru 1996. godine Komisija je zvanično objavila svoje angažovanje za ovu strategiju novim saopštenjem pod naslovom "Inkorporacija ravnopravnih mogućnosti za žene i muškarce u sve pravce politike i aktivnosti Zajednice".

Uslovima Amsterdamskog ugovora iz 1997. godine osnažen je Unijin nov pristup jednakim šansama. U Ugovor su uključene mnogobrojne nove odredbe koje jačaju nadležnost EU u oblasti ravnopravnih mogućnosti. Umesto prvobitnog člana 119. o jednakoj zaradi, države članice su pristale na nov član 119. (sada pod novim brojem - član 141.) koji pojačava prvobitan tekst o jednakoj zaradi, omogućuje kvalifikovanoj većini glasanje u Savetu i zajedničko odlučivanje sa Evropskim parlamentom o budućem zakonodavstvu o jednakim šansama, sadrži specifičnu odredbu koja dozvoljava državama da u politici zadrže pravce pozitivne diskriminacije u svetlu odluka *Kalane i Marschall*.

U ovom pogledu najdalekosežnije odredbe novog ugovora su možda revizije člana 2 i 3, koje stvaraju ravnopravne mogućnosti za muškarce i žene - a ne samo jednaku zaradu i jednak tretman na radnom mestu - što je Unijin glavni cilj koji nastoji da uključi u sve pravce politike EU. Ovi članovi nisu neposredno primeljivi i ne stvaraju direktno prava za žene, nego predstavljaju politički dogovor za integraciju rodne perspektive u politiku što je Komisija navela kao pravno ovlašćenje i političko pokriće za njene naredne predloge. Kako bi osigurala usvajanje i primenu pojedinih politika, EU je morala da pokrene ne samo uobičajenu mrežu zagovornika za ženska prava oko Odeljenja Komisije za ravnopravne mogućnosti, nego i celu političku mašineriju EU.

Amsterdamski ugovor ističe sledeće ciljeve koji se odnose na rodnu ravnopravnost:

- ravnopravnost kao centralni cilj EU
- eliminaciju neravnopravnosti u svim strategijama zapošljavanja EU
- borbu protiv diskriminacije zasnovanu na polu ili seksualnoj orijentaciji
- promociju ravnopravnosti između žena i muškaraca u odnosu na jednake mogućnosti na tržištu rada i tretman na radnom mestu

- primenu principa iste naknade za isti rad za žene i muškarce, iste naknade bez diskriminacije zasnovane na polu i usvajanje mera za obezbeđenje posebnih pogodnosti kako bi se pripadnicima manje zastupljenog pola olakšalo nastavljanje profesionalne aktivnosti i karijere.

Sve države kandidati za članstvo u EU su takođe dužne da razvijaju nacionalne strategije radi ostvarivanja ovih ciljeva iz Amsterdamskog ugovora. U tom smislu moraju povesti više računa o ravnopravnoj zastupljenosti žena i muškaraca na položajima odlučivanja (trenutno učešće žena u nacionalnim parlamentima i vladama u ovim državama iznosi od 0% do 15%). Moraju se formirati odgovarajući nacionalni mehanizmi za ravnopravne mogućnosti polova, a specifična ženska pitanja se moraju ugraditi u sve oblasti društvenog i ekonomskog života. Aktivno učešće država kandidata u programima EU za ravnopravne mogućnosti polova je imperativ koji se mora poštovati, a preuzimanje *acquis communautaire* u oblasti rodne ravnopravnosti je uslov za svaku novu državu članicu.⁶

⁶ Iz dokumentacije međunarodne konferencije *Gender Mainstreaming*, Beč, 9-10. oktobar 2000, str. 13.

**INTEGRACIJA RODNE PERSPEKTIVE U
JAVNU POLITIKU:
PRAKSA I BUDUĆNOST**

INTEGRACIJA RODNE PERSPEKTIVE U JAVNU POLITIKU: PRAKSA I BUDUĆNOST⁷

Široka rasprostranjenost integrisanja rodnog aspekta u javnu politiku

Od 1995. godine integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku znatno je više prihvaćeno kao strategija za postizanje rodne jednakosti, nego što je to ranije bio slučaj. Mnogi međunarodni subjekti odigrali su veliku ulogu u procesu podizanja svesti o značaju sprovođenja ove strategije. Istaknutu ulogu imale su Ujedinjene nacije, kao inicijatori i organizatori Svetske konferencije o ženama i distributeri Platforme za akciju. Od tada je u širokoj meri rasprostranjena ideja o integrisanju rodnog aspekta u javnu politiku, odnosno, “uzimanje u obzir uticaja na rod pre donošenja odluka”, kako se to često ističe u Platformi za akciju.

Evropska Unija i Savet Evrope bili su veoma značajni međunarodni učesnici u ovoj oblasti. Evropska Unija je počela proces uključivanja rodnog aspekta u javnu politiku u okviru same Evropske Komisije, sprovodeći ovaj koncept na mnogim konferencijama i seminarima (Brisel, Bled, London). Savet Evrope je 1996. godine inicirao formiranje Grupe specijalista za ovaj koncept, koja je podnela izveštaj 1998. godine. Koncept o kojem je reč bio je tema mnogih konferencija, između ostalih i Konferencije Saveta Evrope u septembru 1999. godine, na kojoj je predstavljeno više projekata o integrisanju rodnog aspekta u javnu politiku⁸.

Ovaj izveštaj je sastavljen na osnovu iskustava različitih evropskih zemalja, kako bi se istakle značajne prilike i snage, zatim da bi se ukazalo na neke slabosti i da bi se istakla dobra praksa. Opisana iskustva treba da posluže kao primeri koji mogu da usmere budući rad,

⁷ *Gender Mainstreaming: Practice and Prospects*, izveštaj Mieke Verloo, Univerzitet Nijmegen, Holandija, Council of Europe, EG (99) 13, Strasbourg, 7. januar 2000.

⁸ Prezentacija projekta za integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku na konferenciji Saveta Evrope: *Gender Mainstreaming: Korak u 21. vek*, Atina, 16-18. septembar 1999.

a ne predstavljaju sud o onome što je urađeno. Kritičko ocenjivanje ovog koncepta jedan je od prvih preduslova za njegovo bolje razumevanje i razvijanje.

Šta je “gender mainstreaming”?

Osnovni elemenat u definisanju integrisanja rodnog aspekta u javnu politiku je naglasak na političkim procesima. Ovaj koncept govori o organizacionim postupcima i rutinama, odgovornostima organizacije i sposobnostima za inkorporaciju rodne perspektive. Odnosi se na upotrebu i organizaciju rodne analize i ekspertize u kreiranju politike, na organizaciju konsultacija i učešće relevantnih grupa i organizacija u ovom procesu. Ako se ništa od ovoga ne učini, onda proces integrisanja rodnog aspekta u javnu politiku ne može da počne.

Integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku obično uključuje reorganizaciju političkih procesa, jer su sve do sada postojeće procedure i rutine slepe i pune predrasuda prema pitanju roda. U suprotnosti je sa uobičajenom pretpostavkom da je rad ljudi i organizacija koje kreiraju politiku rodno neutralan. Stalno i iznova se pokazuje da rodne različitosti nisu priznate, te da su pune neosnovanih pretpostavki zasnovanih na predrasudama koje favorizuju postojeću nejednakost i neravnopravnost u odnosima polova. Strategija integrisanja rodnog aspekta usmerena je aktivnom suzbijanju ovakve prakse i promovisanju pravednijih odnosa između žena i muškaraca⁹.

Integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku u Evropi

Studija Nadzornog komiteta za ravnopravnost žena i muškaraca (CDEG) o državnom mehanizmu, akcionim planovima i integrisanju rodnog aspekta u javnu politiku sadrži podatke o usvajanju ovog koncepta kao strategije u raznim evropskim zemljama¹⁰. Sve zemlje

⁹ *Sida Equality Prompt Sheet nr. 15*: Organizacione promene i ravnopravnost žena i muškaraca, pripremljeno za SIDA, B. Woroniuk i J. Schalkwyk, decembar 1998.

¹⁰ Studija Saveta Evrope o nacionalnim mehanizmima, planovima za akciju i integraciji rodnog aspekta u javnu politiku (EG(99)12)

članice Evropske unije (EU) tvrde da su usvojile strategiju za uključivanje rodne perspektive u glavni politički diskurs. Veliki broj zemalja kandidata za pristupanje Evropskoj uniji tvrdi da je usvojio ovu strategiju još od Četvrte svetske konferencije o ženama (Peking, 1995), objašnjavajući da je počela obuka zvaničnika i da je započet rad na uspostavljanju infrastrukture za sprovođenje ove strategije (kao što su formiranje Međuministarskog komiteta ili Odeljenja za rodnu ravnopravnost pri ministarstvima). Međunarodne organizacije kao što su UNDP, Nordijski savet ministara (za baltičke države) i Evropska unija napominju da su obezbedile pomoć ili stimulaciju uvođenjem i razvojem rodnog aspekta u javnu politiku u državama kandidatima.

Sasvim je jasno da je za države - kandidate potencijalno članstvo u Evropskoj uniji vrlo stimulatивно kada se radi o uvođenju, razvoju i primeni politike rodne jednakosti u načelu, a naročito o strategiji integrisanja rodnog aspekta u politiku. Tipičan primer značaja Evropske unije za prihvatanje i uvođenje ove strategije je Latvija, gde je Plan za akciju za pitanja rodne jednakosti deo Nacionalnog programa za integraciju u Evropu. U centralnoj Evropi se “obezbeđivanje jednakih mogućnosti smatra kao jedno od važnijih društveno-političkih pitanja u pregovorima za pristupanje Evropskoj uniji”. Zapadnoevropske zemlje koje nisu članice Evropske unije inicirale su uvođenje ovog koncepta, osim nekoliko manjih država kao što je San Marino.

Od drugih centralnoevropskih ili istočnoevropskih zemalja - nijedna nije podnela izveštaj da je započela primenu ovog koncepta. Čini se da nacionalni izveštaj Albanije o napretku primene Pekinške platforme za akciju govori u ime ovih zemalja kada ističe da se “centralna vlada trenutno koncentriše na upravljanje političkom situacijom (javnim redom, kriminalitetom), a da se rodna pitanja smatraju neprioritetnima¹¹.” Ovakav argument je razlog za ozbiljnu zabrinutost, jer je sasvim jasno da je rodna perspektiva od esencijalne važnosti, a naročito u problematičnim i konfliktnim političkim situacijama.

¹¹ Ibidem.

Kada rodna ravnopravnost postaje pitanje koje se može rešavati “kasnije”, postoji velika verovatnoća da se ženske potrebe i prioriteti ne uzimaju u obzir i da će se njihova opšta životna situacija još više pogoršati. Iako je interesovanje za rod i izbegavanje konflikata ili za rekonstrukciju u post-konfliktnim situacijama skorijeg datuma, već je dostupan odličan materijal iz ove oblasti.¹²

Retorika a ne realnost?

Broj zemalja u kojima je integrisanje rodnog aspekta u glavne političke tokove prihvaćeno kao strategija i sprovedeno u praksi je u porastu. Međutim, ovakva pozitivna kretanja prate mnogi problemi. Naročito je vidljiva sklonost ka aranžiranju “spoljašnosti”, ka pogrešnom razumevanju samog koncepta i smanjivanju interesovanja i budžeta za specifične ili ciljne politike, radi ostvarivanja ravnopravnosti. Jednakost se i nadalje smatra “više uopštenom težnjom nego određenim ciljem¹³”. Nažalost, rodna ravnopravnost nije magična reč, koja se ostvari čim se izgovori.

Izveštaj CDEG-a daje brojne primere suviše pozitivnog predstavljanja napretka u sprovođenju ovog koncepta, kao što često pominje da će rodnu perspektivu svi uzeti u obzir prilikom kreiranja svih politika, bez isticanja specifičnih sredstava, aktivnosti ili postupaka. Izjave ovakvog tipa ne mogu biti ozbiljno shvaćene. Integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku, iako se kao strategija još uvek nalazi na samom početku primene, ima za cilj ugrađivanje rodne perspektive u glavne političke tokove. Pokušaji u ovoj oblasti nikako se ne mogu odnositi na “sve, svakoga, bilo gde”, čak ni u zemljama koje su tek počele da razrađuju ovu strategiju.

Realan izveštaj o inicijativama za uvođenje i primenu ove strategije karakterišu skromnije izjave : da je razvijena u ograničenom

¹² *Pregled: Rodna ravnopravnost i urgentna pomoć/razrešavanje konflikata.* Pripremljeno za SIDA, B. Woroniuk, J. Schalkwyk i H. Tomas, januar 1997.

¹³ *Predviđanje uticaja politike: Rodna revizija kao sredstvo za ocenjivanje mogućeg uticaja političkih inicijativa na žene.* Nacionalni izveštaj: Irska. Mary Donnelly, Siobhan Mullally, Olivia Smith, Univerzitet u Liverpulu: Odeljenje za feministička pravna istraživanja, 1999, str. 109.

broju oblasti u politici, da uključuje određena sredstva i određene odgovornosti za određene učesnike. Aktualno retoričko interesovanje za ovu strategiju može biti prednost kada vodi ka pozitivnijem stavu i razumevanju rodne jednakosti u celini, a opet je sasvim jasno da bez stalne opreznosti postoji rizik da rodna ravnopravnost nikada ne postane stvarnost.

Rad na preduslovima za integraciju rodnog aspekta u javnu politiku

Iz izveštaja CDGE postaje jasno da strategija integracije rodnog aspekta u javnu politiku može početi samo ukoliko su za to ispunjeni esencijalni preduslovi, međutim, i njeno sprovođenje podrazumeva razvoj tih preduslova. Preduslovi o kojima se najčešće govori podudaraju se sa preduslovima opisanim u izveštaju Saveta Evrope iz 1998. godine. Politička volja za početak uvođenja ove strategije je najosnovniji preduslov i jedan je od onih na koje je najteže uticati. Pominju se brojni pokušaji u nalaženju dodatnih resursa, razvoj rodno osetljivih statistika, obuke državnih službenika i uvođenje infrastrukture za sprovođenje ovog koncepta.

Razvijanje potrebnih sredstava se ne pominje toliko često. Nažalost, nema mnogo dostupnih informacija o detaljima takvih aktivnosti: koje statistike je potrebno raščlaniti na osnovu roda i zašto, kakav je nastavni plan organizovane obuke?¹⁴ Što se tiče razvoja infrastrukture potrebne za sprovođenje ove strategije, informacije su neznatno specifičnije. Ponekad se čini kao da se razvoj ovih preduslova već shvata kao uvođenje koncepta uključivanja rodne perspektive u javnu politiku. Takvo predstavljanje činjenica vodi na krivi put, budući da može da prikrije koliko je rada potrebno za razvoj same strategije.

Primer Norveške i Švedske jasno pokazuje da je velika zastupljenost žena na pozicijama odlučivanja neophodan preduslov za sprovođenje ove strategije, ili je bar važan faktor za njegov uspeh. Često se govori da je visoka politička zastupljenost žena u obe pomenute zemlje uticala ne samo na značaj rodne jednakosti na

¹⁴ Ovde treba napomenuti da je jezik takođe problem širenja informacija o integraciji rodnih aspekata u politiku. Ponekad postoje dodatne informacije, ali samo na jeziku dotične države, koji nije ni engleski ni francuski.

političkoj agendi, nego i na podršku pri pokušajima integracije rodnog aspekta u glavne političke tokove. Istraživanje podataka iz 1985, 1988. i 1994. godine u Švedskoj pokazuje da je velika verovatnoća da žene parlamentarci izaberu žene kao društvenu kategoriju koju će predstavljati i da je ovaj obrazac vremenski stabilan. Isto tako, žene imaju više kontakta sa ženskim nevladinim organizacijama nego muškarci, one imaju pozitivniji stav prema stvaranju i primeni ravnopravnosti i češće ova pitanja stavljaju na politički dnevni red.¹⁵ Prema izveštajima iz drugih zemalja, žene su i nadalje nedovoljno zastupljene kao 'partneri' i 'zastupnici' u formiranju i primeni javne politike, što sprečava napredak u pogledu uključivanja rodnog aspekta u političke tokove.¹⁶

Primer Irske ukazuje na preduslov za integraciju rodnog aspekta u politiku koji nije bio priznat u izveštaju Saveta Evrope iz 1998. godine. Ovaj preduslov odnosi se na 'otvorenost' procesa kreiranja politike. U Irskoj, 'uprkos skorašnjim najavama nove ere otvorenosti i transparentnosti, kultura tajnovitosti nastavlja da obavlja mnoge elemente procesa kreiranja politike'.¹⁷ Za sve političke predloge u Irskoj zahtevaju se izjave o njihovom eventualnom uticaju na rod, ali su one dostupne jedino za formalnu cirkulaciju između ministarskih kancelarija. Evidentno je da takav nedostatak otvorenosti i transparentnosti onemogućava dalji razvoj, poboljšanje i evaluaciju pokušaja integracije rodnog aspekta u javnu politiku.

¹⁵ Wangnerud, L. (ed.) *Politikens andra sida. Om kvinnorepresentation i Sveriges riksdag*. 1998 (Kungälv, Goeteborg Studies in Politics 53) str. 207. *Predviđanje uticaja politike: Rodna revizija kao sredstvo za ocenjivanje mogućeg uticaja političkih inicijativa na žene*. Nacionalni izveštaj: Švedska. Minna Gillberg. Univerzitet u Liverpulu: Odeljenje za feministička pravna istraživanja, 1999.

¹⁶ *Predviđanje uticaja politike: Rodna revizija kao sredstvo za ocenjivanje mogućeg uticaja političkih inicijativa na žene*. Nacionalni izveštaj: Irska. Mary Donnelly, Siobhan Mullally, Olivia Smith, Univerzitet u Liverpulu: Odeljenje za feministička pravna istraživanja, 1999, str. 110.

¹⁷ Id. str. 111.

Integracija rodnog aspekta u javnu politiku i ciljani pravci u politici jednakosti¹⁸

Uz izveštaj Saveta Evrope skoro svi drugi opisi i dokumenta o ovoj strategiji naglašavaju potrebu za paralelnom strategijom (što znači da integracija rodnih aspekata ne zamenjuje specifične ili odabrane pravce u politici jednakosti, već da je komplementarna strategija). Pojedini izveštaji ukazuju da je povećana pažnja za uključivanjem rodnog aspekta u javnu politiku dovela do nestajanja ciljanih politika za ostvarivanje rodne jednakosti ili do ukidanja mehanizama za rodnu jednakost, kao što je bio slučaj na lokalnom nivou u Holandiji. Čini se da je neophodno, ne samo naglasiti neminovnost zajedničkog sprovođenja integracije rodnog aspekta i ciljanih politika za ostvarivanje rodne jednakosti, već i skrenuti pažnju na odlučujuće faktore izbora prilikom odlučivanja - koja će se strategija primeniti i kako se obe strategije mogu kombinovati. U svakodnevnoj praksi, kada se radi na ostvarivanju rodne jednakosti, organizacije prave opšti plan rodne jednakosti. Pri tom često smatraju da je razlika između integracije rodne perspektive u javnu politiku i ciljanih politika ostvarivanja rodne ravnopravnosti - previše analitička.

Mnogi nacionalni izveštaji o napretku učinjenom od Pekinga takođe pominju integraciju rodnog aspekta u javnu politiku, ali načelno, reference koje se odnose na ovu strategiju mogu se naći samo o odeljku o «institucionalnim mehanizmima za unapređenje položaja žena». Ovi izveštaji često pominju određena pitanja unutar konteksta rasprave o napretku od usvajanja Platforme za akciju, koja su obuhvaćena opštom javnom politikom, kao što su politika iskorenjivanja siromaštva ili politika bavljenja mladima.¹⁹ Potrebne su dodatne informacije za ocenu validnosti takvih tvrdnji. Tipičan je izveštaj koji meša obe strategije, na žalost bez osvrta na snage obe strategije. Planovi o postizanju rodne jednakosti retko daju osvrst na izbor strategije ili sredstava.

¹⁸ U ovom izveštaju izabrana je upotreba “ciljani” umesto “specifični”, jer ova reč jasnije kazuje da se ovom strategijom cilja određena grupa za kreiranje politike.

¹⁹ Vidi na primer Nacionalni izveštaj Francuske iz 1997.

Iskustvo Švedske pokazuje da «analize rodnog uticaja predloga politike čine vidljivim specifične potrebe žena i muškaraca, što kao rezultat ima nove zahteve za specifičnim merama i pozitivnom akcijom».²⁰ Štaviše, korišćenje integracije rodnog aspekta u politiku, kao strategija može da promeni ili pomeri fokus uloge mehanizama za ostvarivanje rodne ravnopravnosti. Uzimajući za primer Švedsku, ovo znači da Odeljenje za rodnu ravnopravnost sada ima proaktivnu, koordinirajuću i savetodavnu ulogu u odnosu na ministarstva. U koordinacionom svojstvu, Odeljenje prati primenu ove strategije. Rezime i analize se prosleđuju određenim ministarstvima u formi dijaloga.²¹ Stručnjaci za rodnu jednakost na regionalnom nivou u Švedskoj danas imaju ulogu savetnika. Oni nisu odgovorni za rodnu jednakost, budući da ova odgovornost leži na visokim činovnicima.

Pojedine zemlje daju veći prioritet pozitivnoj akciji, nego integrisanju rodnog aspekta u glavne političke tokove. Prema iskustvima Austrije, integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku u ovoj zemlji nije se u potpunosti i efektivno razvilo kao strategija sa objektivnim sistemom evaluacije, što Austriji predstavlja motivaciju da ovoj pozitivnoj akciji da prioritet. Istovremeno, ova zemlja radi na razvijanju neophodnih preduslova za uključivanje rodni aspekata u javnu politiku, uključujući podršku inkorporaciji ove strategije u smernice Evropske unije.²²

Različitost praksi u Evropi

Samo je nekoliko zemalja već razvilo određenije i sveobuhvatnije inicijative za integraciju rodnog aspekta u javnu politiku. Čini se da u okviru Evrope prednjače zemlje koje već imaju dugu istoriju politike rodne jednakosti ili istoriju pokušaja integrisanja

²⁰ Obraćanje Margarete Winberg, ministra Švedske za rodnu jednakost na konferenciji Saveta Evrope *GENDER MAINSTREAMING: KORAK U 21. VEK*, Atina, 16-18 septembar 1999, str. 2.

²¹ *Integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku Švedskoj. Perspektiva rodne jednakosti u svim oblastima politike*. Fact Sheet. Ministarstvo za industriju, rad i komunikacije. Jun 1999.

²² Studija Saveta Evrope o nacionalnim mehanizmima, akcionim planovima i integraciji rodnog aspekta u javnu politiku (EG(99)12)

rodne perspektive u glavne političke tokove pre Pekinške konferencije, kao što su Holandija, Švedska i Norveška. Države sa snažnim istorijskim akcentom na zakonodavstvu u pitanjima rodne jednakosti, kao što su Velika Britanija i Danska, imale su više problema u prilagođavanju perspektivni integracije rodnog aspekta u politiku, budući da im je trebalo više vremena da počnu sa ovim konceptom. Mlade birokratije, kao što su Flamanska zajednica i Slovenija, imale su prednost lakšeg uvođenja nove strategije. Postaje očigledno da je za zemlje Centralne i Istočne Evrope izuzetno teško da započnu sa ovim konceptom, budući da im nedostaju skoro svi preduslovi, a često imaju problema da problematiku rodne jednakosti dovedu pod bilo koje pitanje koje je na političkoj agendi.

Razrađeni primeri ove strategije: Švedska, Norveška i Holandija

Najrazrađeniji primeri integrisanja rodnog aspekta u javnu politiku kao strategije su u Švedskoj, Norveškoj i Holandiji. Švedska je razvila strategiju na državnom, regionalnom i lokalnom nivou. Za kratko vreme - počeli su tek 1994. godine – napravljeni su probni projekti, postavljene procedure i formirana mnoga nova i inovativna sredstva. Iskustva u Holandiji su ograničenija, ali se protežu od osamdesetih godina i tamo takođe uključuju formiranje inovativnih sredstava i infrastrukture. Norveška, kao jedna od prvih zemalja koja je usvojila cilj integrisanja rodne perspektive u glavne političke tokove, nije se mnogo bavila razvojem potrebnih instrumenata, već je integrisala rodnu jednakost u svoj, prema konsenzusu orijentisan, stil kreiranja politike.

Holandija

Strategija uključivanja rodnog aspekta u javnu politiku u Holandiji nije nova. U stvari, može se posmatrati kao dalje razvijanje « politike aspekta », koja je razvijena još od sedamdesetih godina kao jedna od dve široko prihvaćene strategije. Politika aspekta je tvrdila da ravnopravnost treba posmatrati kao aspekt svih politika. Početkom devedesetih, Holandani nisu bili samo prvi od nekoliko zemalja u razvijanju specijalnih instrumenata za sprovođenje ove strategije na nacionalnom nivou (« Ocena uticaja na rod » nazvana EER). Što je još

važnije, bili su jedini koji su stvarno koristili te instrumente.²³ Skorašnja studija koja je procenila prvih sedam EER-ova pokazala je da je instrument kao takav dobar instrument.²⁴ Postoji politička volja da se nastavi korišćenje ovog instrumenta.

Glavni problem sa ovim instrumentom je njegov položaj u procesu donošenja odluka, budući da do današnjeg dana ne postoji sistematska procedura koja bi garantovala njegovu upotrebu. Kreiranje politike znatno varira po oblastima i pitanjima u okviru danske vlade. Oblasna nadležnost zvaničnika se slaže sa nadležnošću ministara u vladi. Za holandsku državnu službu se kaže da je relativno fragmentirana. U ovom « kraljevstvu nepovezanih ministarstava », na žalost, još ne postoji procedura u kojoj su istaknutost, važnost i značaj za rodne odnose kriterijum za obaveznu upotrebu EER-a ili za upotrebu bilo koje strategije integrisanja određenih pitanja u javnu politiku.

Drugi je problem što je do sada EER korišćen u prilično kasnoj fazi kreiranja politike, a posledica toga je da je uticaj na politiku pre izuzetak nego pravilo. Evaluacija izveštaja priznaje ove probleme i daje preporuke za njihovo rešavanje. Ipak, još nije jasno da li će preporuke da promene praksu. EER je još uvek više obećanje za inkorporaciju rodne perspective u javnu politiku, nego realnost.

Različite istorije dva instrumenta razvijena u Holandiji (EER i Smernica za istraživanje rodni predrasuda) jasno pokazuju da uključivanje u glavne političke tokove zahteva više od formiranja

²³ M. Verloo i C. Roggeband. 1996. *Ocena uticaja na rod: razvoj novog instrumenta u Holandiji*. U: Ocena uticaja. Tom 14, nr 1, str. 3-21.

Verloo, M. *Integracija roda u zakon i kreiranje politike: Holandija*. U: *I žene se računaju*. Sue Nott, Fiona Beveridge i Kylie Stephen. Aldershot Asgate 1999.

Vidi radi poređenja danski i francuski pristup: A. Woodward i P. Meier. *Ocena uticaja na rod: Sredstvo za integraciju rodnog aspekta u javnu politiku i sredstvo za početak ove integracije?* Poređenje danskog i francuskog pristupa. Rad za zajedničko zasedanje ECPR, Bern 1997.

²⁴ Vidi o evaluaciji EER-a: H. van de Graaf, M. Mossink i J. Groflin. Van de EER geleerd. Vuga: Den Haag. 1998.

instrumenata.²⁵ Dok je prvi instrument u velikoj meri promovisan od strane Holandskog odeljenja za ravnopravnost, nekoliko lokalnih ženskih političkih agencija i nevladinih organizacija, drugi instrument nije promovisan niti je podržan, te je završio u fioci. Pouka iz ovoga jeste da nije dovoljno imati na raspolaganju instrumente, već da je presudna raspodela odgovornosti za upotrebu tih instrumenata. Naročito je na početku vidljivo da su neophodne promotivne aktivnosti (kao što su radionice, članci u odeljenskim biltenima i sl.) da bi se “zaveli” državni službenici koji nisu upoznati sa pitanjima rodne ravnopravnosti, kako bi koristili te instrumente. Iskustva iz Holandije takođe ukazuju na značaj organizovanja i podržavanja integracije rodnog aspekta u politiku na najvišem nivou. Nije neophodno samo angažovanje lidera već i jasan angažman u formulisanju politike. Ovo angažovanje u Holandiji je zasnovano na politici aspekata.

Iskustva iz oblasti primene koncepta *Žene i razvoj (Women & Development)* u Holandiji pokazuju da «brza i prljava» sredstva, kao što su DAC/WID kriterijumi, imaju ozbiljna ograničenja.²⁶ Previše su nejasni, a posledice su odgovori koji nemaju pravu vrednost. Holandija je prvo sledila politiku po kojoj su se svi projekti za razvoj ocenjivali po ovim kriterijumima. Ministarstvo je postavilo ciljani procenat da bi povećalo broj ocenjivanih projekata. Ideja da se odredi ciljani procenat kako bi se utvrdilo koji deo predložene politike treba da se podvrgne ispitivanju uticaja na rod, bila bi dobra ideja, da je instrument bio snažniji. Naravno, bilo bi poželjno kada bi se svi politički predlozi ispitivali po ovoj osnovi, ali je realnije početi sa jednim manjim brojem, a onda odrediti ciljani procenat koji bi se povećavao svake godine.

²⁵ Smernice za istraživanje rodni predrasuda su naručene od strane holandske vlade i objavljene 1995. godine. Ove Smernice su stvorene da pomognu istraživačima koje (ko)finansira država, tako da mogu izbeći rodne predrasude u svom istraživanju. Cilj je bio poboljšanje kvaliteta istraživanja i obezbeđivanje da istraživanja po nalogu vlade dobiju rodnu perspektivu.

²⁶ O DAC/WID kriterijumima vidi: Komitet za pomoć razvoja (Development Assistance Committee)1983. Vodeći principi o ženama i razvoju, Pariz. OECD O evaluaciji holandske W&D politike vidi: *Žene i razvoj (Women and Development)*. Politika i primena saradnje u razvoju u Holandiji 1985-1996. Izveštaj o evaluaciji 1998. Odsek za evaluaciju politike i operacija, Ministarstvo spoljnih poslova, Hag, 1998.

Iskustva u oblasti razvoja saradnje ukazuju na još jedan problem koji je od osnovne važnosti za primenu ove strategije: teškoću u određivanju odgovornosti za rodnu jednakost u kontekstu stalnog kretanja. Po svemu sudeći, strukture i procedure holandske administracije su pretežno kratkoročne. Loša posledica za ovu strategiju je, što je skoro nemoguće postaviti rodnu jednakost na « sigurno » mesto unutar strukture. Primer *Women & Development* jasno pokazuje kako dobar pokušaj integracije u javnu politiku može biti osujećen kao nenamerna posledica reorganizovanja politike. U početku, bio je logičan izbor bilateralne pomoći kao glavne oblasti za uključivanje rodnog aspekta u politiku. Taj izbor je, međutim, otežao napor uvođenja ove strategije kada je ta oblast politike vremenom postala manje značajna u ministarstvu.

Iskustva u oblasti političkog predstavljanja daju jasan primer mešovite strategije (politika ciljane ravnopravnosti kombinovana sa integracijom rodnog aspekta u politiku), koja se uklapa u holandsku konsocijalnu političku kulturu. Za holandsku vladu, upotreba mera za spovođenje zakona (kao što su obavezne kvote na kandidatskim listama), ne predstavlja političku opciju, osim u slučaju neuspeha svih ostalih mera. Primeri sredstava i tehnika koje se koriste u ovoj mešovitoj strategiji su: godišnji izveštaj parlamentu, formulacija ciljanih brojki, analiza i objavljivanje rezultata, dotiranje projekata ženskih organizacija, ocena uticaja na rod na predlog za izmene izbornog sistema, baza podataka žena kandidatkinja, neposredni razgovor i stimulacija političkih partija i drugih važnih faktora. Odabir žena kao ciljne grupe kombinovan je sa « promenom celog sistema » u izboru političkih predstavnika u pravcu postizanja rodne jednakosti. Sve ove inicijative su nesumnjivo doprinele sadašnjem relativno visokom učešću žena u vladi i parlamentu. Glavni i odgovorni faktor je Ministarstvo unutrašnjih poslova. Stvaranje konsenzusa, prenos odgovornosti, mnogo priče, podrška vrha, upotreba svih raspoloživih sredstava i angažovanje svih faktora su, nesumnjivo, zaslužni za ovaj uspeh.

Druga interesantna inicijativa odnosi se na prenos odgovornosti za integraciju rodnog aspekta u javnu politiku, na sva savetodavna tela u Holandiji. U sadašnjem (nedavno reorganizovanom) holandskom

sistemu predviđeno je da savetodavna tela pružaju savete o pitanjima rodne jednakosti, kada ona zadiru u njihov domen. Napor uložen radi povećanja broja žena u ovim telima je već zabeležio uspeh, s obzirom da je procenat žena sada oko 45%. Savetodavna tela uključuju smernice i primaju podršku za novi zadatak: integrisanje perspektiva emancipacije. Privremenom TECENA komitetu (četiri stručnjaka) poveren je važan zadatak. TECENA koristi kao sredstvo analizu programa savetodavnih tela, obuku i godišnji dijalog sa članovima tih tela.

U Holandiji možemo naći primere u pogledu infrastrukture i koordinacije ove strategije. Nadzor može biti u rukama parlamenta, kako pokazuje primer Ministarstva za unutrašnje poslove. Ovo će funkcionisati samo ukoliko postoji jasno političko angažovanje i solidna priprema na administrativnom nivou. Najveći izazov je koordinacija. Na polju projekta *Žene i razvoj* koordinacija je bila u rukama odeljenja, dok je u Ministarstvu unutrašnjih poslova korišćena mreža kontaktiranih osoba. U praksi su oba primera dobre opcije, iako se teoretski mreža kontaktiranih osoba bolje uklapa u koncept uključivanja rodne perspektive u politiku. Na nivou holandske vlade kao celine, postoji i odeljenje (DCE u okviru Ministarstva za socijalnu politiku i rad) i mreža kancelarija u svim ministarstvima (ICE).

Norveška

Norveška je davno izjavila da «promocija jednakosti mora biti integralni deo svih oblasti u društvu». Kao posledica toga odgovornost mora počivati na vlasti/organima koji imaju opštu odgovornost u određenoj oblasti.²⁷ U Norveškoj, naglasak je prvenstveno bio na prenošenju novog cilja svim odgovornim faktorima. Od 1977. godine sva ministarstva su teoretski odgovorna za rodnu jednakost. U početku se ovo uglavnom odnosilo na brojne političke mere protiv diskriminacije i pozitivne akcije u korist žena unutar nekoliko različitih ministarstava. Mnogi su shvatili rodnu problematiku prvenstveno kao kadrovsku politiku u ministarstvima.

²⁷ *Akcionni program za inkorporaciju rodne jednakosti u centralnu administraciju. 1986-1990. Prevod Anne Havnoer.*

Kasnije, a naročito od 1991. godine, akcenat je stavljen na institucionalizovanje ove strategije. Svi državni sekretarijati su postali odgovorni za sprovođenje prisutnosti rodne jednakost u svim ministarstvima. Smernice za relevantne predloge u vezi uticaja na rod sastavljene su tako da budu integralni deo smernica za kreiranje predloga politike. Omogućena je obuka. Primena ovih ideja je bila spora, s obzirom da prethodni pokušaji uključivanja visokostručne akademske ekspertize nisu bili povezani sa birokratskom kulturom. Štaviše, promene u vladi su usporile proces.

Od 1998. godine preduzeto je više inicijativa za institucionalisanje strategije integracije rodno aspekta u javnu politiku. Osnovan je Komitet ministara odgovoran za rodnu jednakost, koji se sastaje svakih šest nedelja. Za sada stalni članovi su: ministri za rad, preduzetništvo, lokalnu i regionalnu politiku, politiku unutrašnjih poslova, porodicu i decu. Ostala ministarstva se uključuju po *ad hoc* osnovi. Komitet raspravlja o svim političkim i zakonskim predlozima, pre nego što se oni podnesu Stortingu (norveškom parlamentu). Obuka za ovaj Komitet organizovana je 2000. godine. Uspostavljena je mreža osoba ključnih za rodnu jednakost, koja se sastaje najmanje jednom godišnje. U 1999. godini objavljene su i distribuirane smernice za implementaciju ocene rodno uticaja, u skladu sa opštim smernicama za kreiranje politike.

Iskustva u Norveškoj ocenila je strana ekspertiza, a poslednja evaluacija urađena je 1998. godine. Evaluacija ukazuje na neke slabosti. Kao prvo, količina resursa dodeljenih za koordinaciju i svakodnevnu kontrolu nije bila dovoljna. Prisutna je stalna potreba za većim razumevanjem rodne jednakosti i mehanizama koji utiču na njeno ostvarivanje. I dalje je neophodno podizanje svesti i vidljivost rodne realnosti. Za sada se u Norveškoj ne mogu prikazati konkretni rezultati, a još uvek je za rodnu jednakost dug put da postane ‘očigledan deo’ ili ‘automatski refleks’ procesa donošenja odluka.²⁸ Ipak, ovo je bio pozitivan pristup za integraciju rodne perspektive u javnu politiku.

²⁸ Formulacije ‘očigledan deo procesa donošenja odluka’ i ‘automatski refleks koji utiče na sve važne odluke, su iz Pratećeg programa 1991-1994 odnosno brošure *Integracija rodne jednakosti u Norveškoj* (1995).

Pristup koji je Norveška izabrala za ovu strategiju je tesno povezan sa njenim uopštenim pristupom kreiranja politike. Akcenat je više na dijalogu nego na sprovođenju, više na ubeđivanju nego na propisivanju detaljnih procedura ili instrumenata. Prednost ovakvog pristupa je da, ako je uspešan, može biti čvrst oslonac interesovanja za rodnu perspektivu u procesu kreiranja politike. Njegov nedostatak je zavisnost od pozitivnog “stava” prema rodnoj jednakosti. Ako bi integracija rodnog aspekta u politiku zahtevala da svi kreatori politike postanu feministi, cilj se verovatno nikada ne bi ostvario. Ima onih koji s pravom dokazuju da ova strategija mora više da se koncentriše na formalno angažovanje, a ne na posmatranje angažovanosti u pogledu stava prema rodnoj jednakosti, kao ključnom elementu participacije.²⁹ Drugi nedostatak je relativna nevidljivost aktivnosti u ostvarivanju ove strategije i teškoća nadzora procesa koji pokušava da se kreće u pravcu “refleksa”. Nedavne inicijative u Norveškoj pokazuju da će institucionalizacija integracije rodne perspektive u javnu politiku uključiti detaljnije procedure, a one će omogućiti detaljniji nadzor procesa.

Švedska

Švedska je jedna od malobrojnih zemalja koja je skovala svoju soptstvenu reč za *gender mainstreaming*. ‘Jamtegrering’ kombinuje elemente švedskih reči za rodnu jednakost (jamstalldhet) i za integrisanje (integrering). U petogodišnjem periodu postoje značajni rezultati inicijativa ostvarivanja ove strategije. Od 1994, svake je godine švedska vlada u svom godišnjem Izveštaju o vladinoj politici izražavala političko ubeđenje, po kojem se perspektiva rodne ravnopravnosti mora proširiti na sve aspekte vladine politike.³⁰

Za švedsku vladu integracija rodnog aspekta u ključne političke tokove znači da se moraju identifikovati različiti uslovi i zahtevi za žene i muškarce, da svako pitanje koje se tiče pojedinca mora biti identifikovano sa rodne perspektive, da se moraju analizirati očekivane

²⁹ Stark, Agneta, 1998

³⁰ Informacija u ovom pasusu zasnovana je na Integraciji rodnog aspekta u javnu politiku Švedskoj. Fact sheet. Ministarstvo za industriju, rad i komunikacije. Jun 1999.

posledice promena na žene i na muškarce.³¹ U središtu napora Švedske bilo je razvijanje metoda za integraciju rodne perspektive u politiku. Radna grupa za razvoj ove metodologije imenovana je 1997. godine.

Jedna od prvih inicijativa bila je uvođenje rodne statistike. Vlada je 1994. godine naredila švedskoj Kancelariji za statistiku da zvaničnu statistiku treba razdvojiti na osnovu pola, sem ako postoje posebni razlozi da se to ne radi. Štaviše, organizovani su kursevi za rodnu ravnopravnost za ministre, ministre inostranih poslova, predstavnike za štampu i političke savetnike, za načelnike odeljenja i drugo osoblje, zatim za sekretare komiteta i članove komisija. Od 1998. godine do danas obučeno je još predavača za vođenje ovih kurseva. Istovremeno, s obzirom na veliku potrebu u ministarstvima za stručnjacima u ovoj oblasti, pojedina ministarstva su zaposlila «leteće stručnjake za rodna pitanja». To je bio slučaj u ministarstvima za državnu administraciju, rad, zdravstvo i socijalnu politiku i pravdu. Cilj ovih aktivnosti je prenos rodne ekspertize i znanja na faktore koji su obično uključeni u kreiranje politike, tako da mogu ostvarivati odgovornost za integraciju rodne perspektive u javnu politiku.

Ova strategija u Švedskoj stavlja snažan akcenat na distribuciju resursa, kao što su novac, vreme, usluge i prostor. Ovo je legitiman izbor s obzirom da je distribucija resursa središnji elemenat politike. Resursi su jedan od elemenata 3R metode. Naglasak na resursima je jasno povezan sa opštim istorijskim akcentom švedske politike jednakosti na ravnopravnost u zapošljavanju. Na lokalnom nivou takođe postoji snažan akcenat na nematerijalnoj strani rodni odnosa (pretpostavke, norme i vrednosti). Na nacionalnom nivou ovo nije toliko razrađeno.

Od 1994. godine uvedene su specijalne preporuke za sve vladine komitete, radi konstituisanja osnove za razmatranje vladinih predloga u raznim oblastima, usmeravajući ih da u svoje izveštaje uključe rodni uticaj. Nedavni rezultati prateće studije ove direktive pokazali su da trećina izveštaja komiteta uključuje detaljne podatke o rodnom uticaju.³² Preduzeće se inicijative za pronalaženje načina kako

³¹ Id.

³² Evaluacija direktive 1994: Odeljenje za pitanja jednakosti, Novembar 1997.

bi se produbila saglasnost i ojačala upotreba preporuka za akciju. Svako ministarstvo je odgovorno za sistematski nadzor sprovođenja ove strategije, a Odeljenje za rodnu jednakost se angažuje u dijalogu sa ministrima na osnovu rezimea i analiza.

Na lokalnom i regionalnom nivou u Švedskoj, impresivne su aktivnosti u pogledu integracije rodnog aspekta u javnu politiku. SALA (Asocijacija lokalnih vlasti Švedske), koju finansira vlada, 1995. godine je započela Jamkom projekat.³³ Da bi se od rodne jednakosti napravio konkretan put za sve koji su uključeni u kreiranje politike, jedan akademski konsultant razvio je specifičnu metodu.³⁴ Metoda 3R je već testirana u mnogim zajednicama. Metoda 3R postavlja pitanja o **Reprezentaciji, Resursima i Realii**. Prva dva elementa su kvantitativna i ispituju sistematski pregled učešća žena i muškaraca u oblasti politike, distribucije i upotrebe resursa. Realia je kvalitativna. Pitanja iz ovog dela odnose se na norme i vrednosti izražene u strukturi koja proizvodi aktivnosti i rezultate lokalne zajednice. Kojim potrebama one služe? Ko se može prepoznati u strukturi i u proizvodu? Često se koriste konsultacije sa građanima kako bi se odgovorilo na ova pitanja.

Kao rezultat upotrebe 3R metode, pojedine zajednice su odlučile da uključe rodnu ravnopravnost u svoje budžete, da redovno sakupljaju informacije iz anketa ili statistika i aktivno nadziru uticaj različitih mera. Primeri politika i mera koje su pažljivo posmatrane 3R metodom su: stanovanje, briga o deci, školovanje, socijalne službe, snabdevanje vodom, ulice i kanalizacija, energija. Ocena iskustva sa 3R metodom pokazala je da je ovaj način rada angažovao nove učesnike koji ranije nisu bili uključeni u rad na ostvarivanju rodne jednakosti, naročito muškarce kao kategoriju, a isto tako i privatna preduzeća u pogledu tenderske ponude. 3R metoda se nedavno proširila i na druge

Obraćanje Margarete Winberg, ministra za rodnu jednakost, Švedska, na konferenciji Saveta Evrope: *Gender Mainstreaming: korak u 21. vek*, 16-18 septembar 1999, str. 2.

³³ Danilda, Inger & Marie Nordqvist. Jednake mogućnosti i integracija u javnu politiku na državnom, regionalnom i lokalnom nivou u Švedskoj. Nacrt izveštaja u okviru RICETTE PER IL MAINSTREAMING.

³⁴ Astrom, Gertud, *Integracija u javnu politiku u Švedskoj: Rad za ravnopravnu lokalnu vlast*. Neobjavljen rad 1998.

zajednice, oblasne savete i administrativne odbore. Širenje primene ove metode podržano je prisustvom stručnjaka za rodnu jednakost u svim oblasnim administrativnim odborima koji deluju kao konsultanti za svoje organizacije.

Nedavna inicijativa odnosi se na razvoj kontrolnih oznaka E-kvaliteta. Na nivou oblasti Vastra Gotaland, inicijativa se odnosi na kontrolne oznake E-kvaliteta za radne organizacije.³⁵ Kriterijumi za oznaku polaze od toga koliko organizacija ozbiljno radi na ostvarivanju rodne jednakosti. Grupu koja radi na razvoju ovih oznaka ne čine samo organizacije iz javnog, već i iz privatnog sektora.

Druga inicijativa se više odnosi na kontrolu E-kvaliteta proizvoda. Studija je podneta vladi 1998. godine, uključujući model za dobrovoljnu oznaku kontrole E-kvaliteta. Glavna zamisao je bila da se potrošačima da veća moć, a da se kompanije i organizacije stimulišu da povećaju rodnu jednakost. Takvo označavanje organizacija i proizvoda može se koristiti kao nadzorni sistem za integraciju rodnog aspekta u javnu politiku.

Moguće je da je SIDA, Švedska agencija za razvoj međunarodne saradnje, sastavila najdetaljniji materijal za primenu ove strategije. Za potrebe ovog izveštaja ipak nije prikupljeno mnogo materijala iz ove oblasti, osim iz Švedske i Holandije. U svakom slučaju, njihov materijal je koristan za znatno veću publiku nego što su njihove sopstvene organizacije, naročito zbog toga što je na engleskom jeziku. Izveštaj Schalkwyka i Woroniuka je već 1996. godine naširoko distribuiran i znatno je doprineo boljem razumevanju integracije rodnog aspekta u javnu politiku. U okviru Side, 90% zaposlenih je imalo dvodnevnu obuku o rodnoj jednakosti i integraciji rodne perspective u glavne političke tokove.

Najbolje sredstvo koje trenutno koristi SIDA, uključuje seriju “promptova” ili činjeničnih izveštaja o važnosti roda u pojedinim oblastima politike, koji su namenjeni kreatorima politike, kako bi uzeli

³⁵ Lindsten, Simone, Kriterier for Jamstallhdetsmarkering. Lanstyrelsen Vastra Gotaland 1998:29

u obzir rodnu perspektivu.³⁶ Do sada sačinjeni “promptovi” raspravljaju, uvek na dve stranice, pitanja rodne jednakosti u pogledu standarda rada, socijalnog osiguranja, katastarskog sistema, postkonfliktnih inicijativa, globalizacije, organizacionih promena, stambenih programa, navodnjavanja, upravljanja priobalnom zonom, izborne podrške, procesima participacije, energetske politike, odlaganju otpada, mikro kredita, policije i državne pomoći porodicama. “Promptovi” su usmereni na rodne različitosti, rodne predrasude, sredstva i metodologije.

Drugi materijali koji su od velike pomoći u okviru SIDA (za svakoga kome su potrebne informacije radi uključivanja rodne perspective u novi plan, projekat ili program) su državni profili o rodnim odnosima. Ovi profili su kooperativni projekti u kojima se seminari koriste za identifikaciju i određivanje prioriteta za izveštavanje.³⁷ Organizovano na ovakav način, pravljenje analitičkog izveštaja ima edukativni uticaj. SIDA ima mnogo više materijala u kojima je razjašnjena specifična rodna važnost određenih oblasti politike.³⁸

Znanje o rodu, najvažnije za oblasti politike u kojima deluje SIDA, ima sopstvene serije priručnika o integraciji rodnog aspekta u javnu politiku. Tu je Priručnik o rodnim perspektivama dostupan Odeljenjima za nevladine organizacije, zdravstvo, saobraćaj, poljoprivredu, vodosnabdevanje, pomoć u vanrednim prilikama i razrešavanje konflikata, obrazovanje, tehničku saradnju i energiju. Interesantno je da sve ove priručnike nisu pisala odeljenja ili konsultanti za rodnu jednakost. Primera radi, priručnik o energiji je sačinjen od strane Odeljenja za infrastrukturu, pokazujući time da su

³⁶ Sida Equality Prompt Sheet br. 1-17. Za SIDA pripremili Woroniuk i J. Schalkwyk. Decembar 1998

³⁷ Profil o rodnim odnosima za Tanzaniju, na primer, sačinjen je prema inicijativi društveno-kulturnog analitičara u švedskoj ambasadi u Tanzaniji. Izveštaj je sačinjen na osnovu radionica koje je organizovao Program za rodnu mrežu Tanzanije i seminara koji je pohađalo osoblje ambasade. Prema rodnoj jednakosti u Tanzaniji. Za SIDA pripremila Bonnie Keller sa Demere Kitunga i Programom za rodnu mrežu Tanzanije.

³⁸ Vidi: Pregled: *Rodna ravnopravnost i hitna pomoć/rešavanje konflikta*, za SIDA pripremili B. Woroniuk, J. Schalkwyk i H. Thomas, 1997

stručni za pitanja rodne problematike i da su spremni da to znanje upotrebe.

Naravno, sve je ove materijale potrebno koristiti kako bi se ostvarila integracija rodne perspektive u javnu politiku. Nažalost, o upotrebi ovog materijala nije pronađen nikakav evaluacioni izveštaj.

Od rodno ravnopravnog zakonodavstva do integracije rodnog aspekta u javnu politiku: Ujedinjeno Kraljevstvo

Nova vlada u Ujedinjenom Kraljevstvu je veoma ambiciozna u razvijanju integracije rodne perspektive u glavne političke tokove.³⁹ Ova strategija je sadržana u širem priznavanju različitih uticaja vladine politike na različite grupe u društvu. Za Ujedinjeno Kraljevstvo najtipičnija je snažna veza sa antidiskriminacionim zakonodavstvom. Ovaj fokus istorijski vuče korene iz britanske tradicije naglaska na antidiskriminatorskom zakonodavstvu u politici jednakosti. Ranije « osnovni princip iza smernica za procenu politike bio je da se obezbedi da se vlada drži pravnih akata i ugovora kojih je potpisnica i da ne institucionališe direktno ili indirektno diskriminaciju u svojoj politici ».⁴⁰

Nove smernice za « Procenu politike ravnopravnog tretmana » (PAET) su šire i zahtevaju, ne samo da se obezbedi da mere neće prouzrokovati nezakonitu diskriminaciju, već i da se proveri da li će predlog uticati, bilo direktno bilo indirektno, na različite grupe. Cilj je da se utvrdi da li postoji različit uticaj određene grupe ili grupa, i da se odluči koliko se ovaj različit uticaj može opravdati (čak iako je zakonski dozvoljen), te da se deluje ako je to potrebno.⁴¹

Druga tipična odlika britanske integracije rodne jednakosti u glavne tokove društva jeste da se ona ne usredsređuje samo na rod, već

³⁹ <http://www.cabinet-office.gov.uk/womens-unit/1999/equal.htm>

⁴⁰ *Predviđanje uticaja politike: Rodna revizija kao sredstvo procene mogućeg uticaja političkih inicijativa na žene*. Nacionalni izveštaj: Ujedinjeno Kraljevstvo. Fiona Beveridge, Sue Nott & Kylie Stephen, Univerzitet u Liverpulu: Odeljenje za feminističko pravno istraživanje, 1999, str. 74

⁴¹ <http://www.cabinet-office.gov.uk/womens-unit/1999/equal.htm>

i na pripadnike različitih etničkih manjina i na hendikepirane. PAET se ne tiče samo žena i muškaraca, nego i ljudi iz različitih etničkih manjina i hendikepiranih osoba. Integracija ravnopravnosti u javnu politiku u kontekstu Ujedinjenog Kraljevstva je uvek u vezi sa ovim drugim dimenzijama nejednakosti i neravnopravnosti.

Obe odlike potencijalno mogu biti od šireg interesa za druge zemlje. Integracija rodne jednakosti može da se iskoristi kako bi se preko roda rešavali i drugi oblici nejednakosti. Ovo može biti veoma važno samo ako se izbegne nedostatak pažnje za razlike unutar društvenih kategorija žena i muškaraca. Ipak, mora se naglasiti kako svaka dimenzija jednakosti ima sopstvenu dinamiku, koja zahteva da joj se pristupi na odgovarajući način.⁴²

Iza pozitivne akcije u kadrovskoj politici: Flamanska zajednica

Mnoge oblasti politike izabrane za uvođenje i razvijanje integracije rodnog aspekta u javnu politiku do sada su se odnosile na spoljne oblasti politike. Bilo je zdravorazumski videti unutrašnju politiku, odnosno kadrovsku politiku javne administracije, kao sinonim za pozitivnu akciju, pa tako i ciljane pravce u politici jednakosti. Nedavna inicijativa u Ministarstvu Flamanske zajednice pokazuje da ovo ne mora biti slučaj. Ova inicijativa, koja je podrazumevala zajednički projekat Ministarstva sa akademskim ekspertima radi uključivanja upravljanja ljudskim resursima u glavne tokove društva, uspešno je razvijena 1999. godine. Od tada, slična inicijativa širi iskustva ovog projekta u šest flamanskih javnih institucija.⁴³

⁴² Verloo, M. *O koncepcijskim i teoretskim korenima integracije rodnog aspekta u politiku*. ESRC Seminar Series Zajednička oblast između javne politike i rodne jednakosti, Seminar 1, Sheffield Hallam Univerzitet 1999, str. 1-10

Rees, T. *Raznolikost upravljanja i Integracija jednakosti u politiku*. ESRC Seminar Series Zajednička oblast između javne politike i rodne jednakosti, Seminar 2, Sheffield Hallam Univerzitet 1999, str. 1-16.

⁴³ Benschop, Y. & M. Verloo. *Integracija rodnog aspekta u upravljanju ljudskim resursom. Razvoj participatornih procesa i tehnika*. Rad predstavljen na Public Sector Stream of the 1999 Critical Management Conference, 14-16. jul, Mančester.

Ministarstvo Flamanske zajednice osnovano je 1992. godine zbog državne transformacije Belgije u federaciju (<http://www.vlaanderen.be/>). Flamanska vlada je od tada uključena u ambiciozan proces transformacije nove administracije, sa orijentacijom prema potrošačima, sa efikasnošću i izvršenju kao centralnim vrednostima. Upravljanje osobljem zahteva razrađen program upravljanja ljudskim resursom, uključujući godišnji ciklus planiranja individualnog delovanja, podučavanja, procene i ocene. Rod se u projektu RAVNOTEŽA (BALANS) sastojao iz šest etapa.

Osnova (B asis)	Konsultovanje mišljenja lidera za sastavljanje izjave o misiji o integraciji rodnog aspekta u javnu politiku u HRM.
Usvajanje (A doption)	Seminar vodi ka usvajanju izjave o misiji od strane najviših činovnika.
Učenje (L earning)	Instrument samoprocenjivanja se koristi radi transformisanja rodne ekspertize u organizaciju i znanje o organizaciji za istraživače.
Analiza (A nalysis)	Samoprocenjivanje je input za SWOT analizu koja je teoretski zasnovana i rezultira preliminarnim akcionim planom.
Nijansa (N uance)	Intenzivne konsultacije vode do različito skrojenog pristupa u kojem su centralni elementi kontrolne liste, proceduralne obaveze i obuka.
Izbor (S election)	Iskustva sa projektom se procenjuju a rezultat je izbor koraka delovanja u budućnosti.

Prva dva koraka bi trebalo da konstituišu zajedničku definiciju problema roda u organizaciji. Izjava o misiji je rezultat konsultacija najviših činovnika i rodne ekspertize istraživača. Treća i četvrta etapa uključuju učešće srednjeg sloja upavljača, osoblja koje je obično uključeno u dizajniranje i primenu kadrovske politike i naredne istraživačke analize. U petoj i šestoj etapi, konsultacije su ponovo osnova istraživačima da prilagode analizu predloženom setu

instrumenata i sredstava koja će se koristiti u budućnosti. Prihvatanje ovih sredstava je integralni deo projekta.

Posledice ovog projekta su 28 tačaka akcije, koje su dodeljene određenim državnim službenicima. Ove akcije i predloge treba da potvrdi Odbor generalnih sekretara i onda se oni integrišu u godišnje planove odeljenja. Nadzor projekta "Rod u ravnoteži" je u rukama Službe za emancipaciju i o njemu se pravi izveštaj u sklopu redovnog izveštaja ove službe. Jedan od rezultata projekta jeste da je ovo odeljenje sada redovni član komisije za kadrovsku politiku.

Pomenuta iskustva ukazuju na neke važne snage i slabosti ovog pristupa. Uopšteno govoreći, projekat je uticao na jačanje istaknutih osobina i važnost pitanja rodne jednakosti. Međutim, ostala je potreba za stalnom pažnjom prema "jazju" koji postoji između akademske rodne ekspertize i administrativnog znanja. Pozitivan je kooperativni karakter projekta prema vlasništvu razvijenih tačaka akcije. Ipak, ostaje da se vidi koliko će dogovori biti "pouzdati" u kontekstu stalnih promena u državnom aparatu Flamanske zajednice.

Dobre namere i uobičajene prepreke: Portugalija i mnoge druge zemlje

U Portugaliji je za procenu uticaja odgovorno posebno vladino izvršno telo CEWR (Komisija za jednakost i ženska prava), koje je zaduženo da pažljivo ispituje različit uticaj politike – ili zakonske inicijative – vlade ili skupštine, na muškarce i žene.⁴⁴ Ovaj zadatak podržavaju zakoni koji daju CEWR-u nadležnost da budu konsultovani i da intervišu u politici. Nedavni izveštaj pominje da vlada stalno "zaboravlja" konsultativnu funkciju CEWR-a. CEWR ne može efikasno da izvršava ovaj zadatak, s obzirom da postoji isuviše prepreka koje ga ometaju u tome. Najvažnije prepreke su: nedostatak transparentnosti kreiranja politike i komunikacije, odsustvo sankcija za slučaj da se CEWR ne konsultuje, odsustvo sistematskih postupaka i

⁴⁴ *Predviđanje uticaja politike: Rodna revizija kao sredstvo procene mogućeg uticaja političkih inicijativa na žene.* Nacionalni izveštaj : Portugalija. Joao Casqueira Cardoso, Univerzitet u Liverpulu: Odeljenje za feminističko pravno istraživanje, 1999, str. 50

resursa. Primer Portugalije je, na žalost, široko rasprostranjen problem u integraciji rodnog aspekta u javnu politiku. Svi pomenuti problemi zahtevaju najveću pažnju, ne samo u interesu ove strategije, već u mnogo većoj meri u interesu kreiranje efikasnije i snažnije politike.

Organizovanje dobrog starta za integraciju rodnog aspekta u javnu politiku: Slovenija

Slovenija je jedna od nekolicine centralnih ili istočnoevropskih zemalja koje su počele da rade u smeru integracije rodne perspective u glavne političke tokove.⁴⁵ Od 1997. godine akcenat je na pojačavanju osetljivosti za ovo pitanje, konstruisanju nadležnosti i na institucionalnom razvoju. U početku su tri ministarstva bila uključena u ovu inicijativu: Ministarstvo unutrašnjih poslova, obrazovanja i sporta, rada, porodice i socijalne politike. Ovi ministri su potpisali “ugovor” o saradnji sa Kancelarijom za žensku politiku i postavili članove među ministarske radne grupe. Do sada su upotrebljeni analitički (istraživanje o ženama i muškarcima u Sloveniji) i obrazovni instrumenti (seminari, obuke i javne rasprave). Resursi nisu nađeni samo u Sloveniji već i u UNDP. Dosadašnja iskustva su pozitivna, ali se oseća da napredak zavisi od ličnog zalaganja ključnih faktora, s obzirom da su resursi ograničeni.

Ocena napretka integracije rodnog aspekta u javnu politiku

Posle konferencije Saveta Evrope u Atini, na kojoj su predstavljeni primeri integracije rodnog aspekta u javnu politiku, čini se da se snažna politička retorika o ovoj strategiji ne podudara uvek sa podjednako snažnim razvijanjem konkretnih i detaljnih pokušaja dizajniranja projekata ove strategije. Pet godina posle Pekinga može se probuditi nada da će se razviti više instrumenata i da će biti na raspolaganju više primera dobrih praksi. Izgleda da problem nije u jakom otporu prema integraciji rodnog aspekta u javnu politiku, već više u “hladnim stopalima” i protivljenju eksperimentisanju. Integracija rodnog aspekta u politiku uključuje bazičnu reorganizaciju, a izuzetno

⁴⁵ Predstavljanje projekata integracije rodnog aspekta u javnu politiku na konferenciji Saveta Evrope *GENDER MAINSTREAMING: KORAK U 21. VEK*, Atina, 16-18. septembar 1999.

je teško menjati državnu birokratiju. Veoma je važno motivisati dalji razvoj ove strategije u konkretnim projektima i ohrabriti dalje eksperimente na svim nivoima i u različitim kontekstima, kako se ne bi izgubila prilika koja je stvorena u Peking.

Činjenica da je većina iskustava sa ovom strategijom skorog datuma, otežava procenu vrednosti pojedinih instrumenata i postupaka koji su do sada stvoreni. Sredstva i postupci su često formirani ovih godina i jedva da su se do sada upotrebljavali. Rezultat toga je da je suviše rano za procenu. Ipak, se mogu izvesti pojedini zaključci. Pre svega, izgleda da je na državnom nivou fokus uglavnom na analitičkim i obrazovnim sredstvima. Sredstva koja uključuju konsultacije i participaciju uglavnom se nalaze na lokalnom i regionalnom nivou, čak i u zemljama koje su poznate po svojim konsocijalnim stilovima u politici.

Iskustva iz Holandije, gde je već izvršena ocena Procene rodnog uticaja, pokazuju da je još uvek ograničen broj oblasti u kojima je upotrebljena ova strategija. Još je važnije što se čini da nema sistematskog postupka za izbor oblasti u koji će ova politika biti uključena. Čak i kada su instrumenti dostupni, integracija rodnog aspekta u politiku velikim delom zavisi od dobre volje i slučajnosti, što očigledno slabi ovu strategiju. Naučena lekcija je da naglasak treba da bude, ne samo na razvijanju većeg broja i sve boljih sredstava, već istovremeno i na učvršćavanju ovih sredstava u politici i sankcionisanju njihove upotrebe.

Nekoliko preporuka

Inicijative za integrisanje rodnog aspekta u glavne političke tokove tipično su se razvile u mnogim nacionalnim, lokalnim, regionalnim i nadnacionalnim okruženjima. Velika raznolikost jezika u Evropi čini *širenje materijala o ovoj strategiji* stalnim problemom. Bez posebne pažnje, resursa i aktivnosti, rizikuje se da informacija o detaljima ove strategije ostane unutar okruženja u kojem je razvijena. Upravo dalje širenje ovih detalja može da pokrene napredak u ovoj oblasti. Preporučljivo je, ne samo da se informacije prevode, već i da se redovno organizuju kritičke analize napredovanja i da se tako

uravnoteži tendencija da se stvara obmana. Baza podataka o ovoj strategiji mogla bi da obezbedi lak pristup informacijama.

Integracija rodnog aspekta u javnu politiku je strategija, izvršen izbor, odabrano vreme i odgovornost za korišćenje odgovarajućih instrumenata, faktora i postupaka kako bi se postigla rodna ravnopravnost. Bliska veza ove strategije sa rodnom jednakošću ipak ne znači da integracija rodne perspektive u politiku dolazi zajedno sa jasnom *definicijom šta je ili šta treba da bude rodna ravnopravnost*. Do sada sve zemlje uključene u razvijanje i primenu ove strategije, sprovodile su je unutar granica sopstvene definicije rodne jednakosti. Jasno je da postoje mnogo različitih viđenja značaja rodne jednakosti. Čak i kada su političke rasprave o rodnoj jednakosti teške i ponekad ugrožavaju već stečenu podršku, potreban je stalan dijalog radi daljeg razvoja ove strategije, jer razvoj dobrih instrumenata i strategija zahteva zdravo razumevanje problema koji se rešava.

Pojedina iskustva pokazuju da *saradnja kreatora politike i akademskih stručnjaka* nije uvek laka. Nedavna iskustva u Flamanskoj zajednici i stariji eksperimenti u Norveškoj pokazuju da različita viđenja kreatora politike i akademskih eksperata mogu da predstavljaju problem. Iz perspektive političara i kreatora politike, akademski eksperti su često viđeni kao previše teoretičari i previše radikalni. Iz perspektive akademskih eksperata, političari često poriču složenost rodne problematike, a posledica toga je da traže nemoguće jednostavna rešenja. Potrebno je organizovanje dijaloga između političara, kreatora politike i akademskih eksperata radi prenosa znanja i obezbeđivanja uzajamnosti učenja.

Iskustva pokazuju da postoji mnoštvo različitih mogućnosti za organizovanje *infrastrukture za integraciju rodnog aspekta u javnu politiku*. Ona može i mora da bude lagana struktura, pošto je neophodno da je sastavljena od redovnih aktera, a sve u skladu sa naglaskom ove strategije da uključi stalne faktore u rodnu jednakost. Mogućnosti se kreću od visokog nivoa međuministarskih komiteta ili komiteta državnih sekretara, do međudodeljenskih grupa ili slabijih mreža koje se redovito sastaju, kao kombinacije ovih mogućnosti. Napravljen izbor mora da nađe ravnotežu u angažovanju najvišeg nivoa i formiranja

infrastrukture, stvarno posvećene ovom zadatku. Odnosi ovih grupa moraju pažljivo da se odrede, kako bi se učvrstili njihovi izgledi.

Nije sasvim jasno koja može biti uloga *nevladinih organizacija* u integraciji rodnog aspekta u javnu politiku. Pojedina iskustva pokazuju da oni mogu biti važna grupa za pritisak za započinjanje ove strategije. Njihov položaj može da ojača poklanjanje više pažnje razvoju sredstava zasnovanih na konsultacijama i participaciji.

Potrebno je obratiti više pažnje *odnosu između integracije rodnog aspekta u javnu politiku i ciljanih pravaca u ostvarivanju politike ravnopravnosti*. Ne samo da je bitno da se naglasi zajednička potreba za ovom strategijom i ciljanim pravcima u politici ravnopravnosti, nego je važno i da se posveti pažnja i faktorima koji utiču na odlučivanje koja će se strategija primeniti i kako se ove dve strategije mogu kombinovati. U početku bi trebalo ohrabrivati više razmatranja i rasprava o prednostima i slabostima obe strategije.

S obzirom da se zemlje u Centralnoj i Istočnoj Evropi suočavaju sa procesom transformacije, što je izvan njihovih institucionalnih mogućnosti i pošto je integracija rodnog aspekta u javnu politiku krajnje neophodna u uspostavljanju novih demokratija, nadnacionalne institucije i zapadne zemlje bi trebalo da učine sve što je moguće radi stvaranja prilika za primenu ove strategije. Rodni aspekt treba da se ugradi u sve programe podrške za Centralnu i Istočnu Evropu, a prenos znanja i razvoj rodne ekspertize u ovim zemljama treba ohrabrivati i pomagati.

**INTEGRACIJA RODNE PERSPEKTIVE U
GLOBALNI RAZVOJ**

INTEGRACIJA RODNE PERSPEKTIVE U GLOBALNI RAZVOJ

**Stavovi iz Pekinške *Platforme za akciju*
koji se odnose na integraciju rodne perspektive u javnu
politiku:**

“...vlade i drugi subjekti treba da promovišu aktivnu i vidljivu politiku uključivanja rodne perspektive u glavne političke tokove u sve politike i programe, tako da se pre odlučivanja sačini analiza njihovih efekata, posebno na žene i posebno na muškarce.”

Videti stavove:

- 79 obrazovanje**
- 105 zdravlje**
- 123 nasilje nad ženama**
- 141 konflikti**
- 189 položaji moći i odlučivanja**
- 202 institucionalni mehanizmi**
- 229 ljudska prava**
- 238 mediji**
- 252 upravljanje prirodnim resursima**
- 273 deca i mladi**

Platforma za Akciju, Četvrta svetska konferencija o ženama, Peking, 1995.

Pekinška Platforma za akciju:

Platforma za akciju ima za cilj ubrzanje implementacije *Strategija okrenutih budućnosti u pogledu unapređenja položaja žena*, donetih u Najrobiju i uklanjanje svih prepreka koje stoje na putu aktivnom učešću žena u svim sferama javnog i privatnog života, putem obezbeđivanja njihovog punog i ravnopravnog učešća u ekonomskom, društvenom, kulturnom i političkom procesu donošenja odluka. Ovo znači da bi princip ravnopravne vlasti i odgovornosti trebalo da se ustanovi između muškaraca i žena kod kuće, na radnom mestu i u široj državnoj i međunarodnoj zajednici.

Ravnopravnost između muškaraca i žena je pitanje ljudskih prava i uslov za socijalnu pravdu, a takođe je neophodan i osnovni preduslov za ravnopravnost, razvoj i mir. Transformisano partnerstvo zasnovano na ravnopravnosti između žena i muškaraca je uslov za razvoj okrenut čoveku. Neprekidan i dugoročni angažman je od osnovne važnosti, tako da žene i muškarcu mogu raditi zajedno u svoju korist, u korist svoje dece i u korist društva, tako da bi mogli odgovoriti izazovima dvadeset prvog veka.⁴⁶

⁴⁶ Pekinška Platforma za akciju, *Izjava o ciljevima i planovima*, st. 1.

RODNA RAVNOPRAVNOST KAO CILJ RAZVOJA

UNDP Izveštaj o ljudskom razvoju (1995):

“ ... osnovni cilj razvoja je da proširi mogućnost izbora ljudi. U žiži ovog koncepta su tri osnovne komponente:

- **ravnopravne mogućnosti za sve ljude u društvu;**
- **održivost takvih mogućnosti sa jedne generacije na narednu;**
- **osnaživanje ljudi tako da mogu da učestvuju u razvojnim procesima i da od razvoja imaju koristi”.**

Tri principa za integraciju rodnog aspekta u ljudski razvoj:

- **Jednakost u pravima između muškaraca i žena.**
- **Žene se moraju posmatrati kao nosioci i korisnici promena.**
- **Veće mogućnosti - kako za žene tako za muškarce i ravnopravne mogućnosti u izboru.**

Članice Ujedinjenih nacija su saglasne – što su izrazile u seriji konferencija o stanovništvu, razvoju, ljudskim pravima, životnoj okolini i ženama – da je ***rodna ravnopravnost kritična za razvoj i da je razvoj kritičan za rodnu jednakost***. Izveštaji UNDP o ljudskom razvoju su imali važan uticaj na preusmeravanje pažnje na ljudsku dimenziju razvoja – na razumevanje izazova razvoja i ocenjivanja progresa i dostignuća. Kada se posmatra sa ljudske perspektive – koja uključuje ljudska prava i socijalnu pravdu – jasno je da je ravnopravnost osnovna za razvoj. Takođe je priznato da je rodna ravnopravnost od kritične važnosti za postizanje ciljeva, kao što su smanjivanje siromaštva i održiva ekonomija.⁴⁷

⁴⁷Pregled i izvodi iz Izveštaja o ljudskom razvoju (koji su fokusirani na rodno i ljudski razvoj) dostupan je putem interneta:

<http://www.undp.org/hdro/95.htm>

Korisni izvor gde se naglašava rodna ravnopravnost kao cilj razvoja je: *DAC Guidelines for Gender Equality and Women's Empowerment in Development Co-operation* (Paris: OECD, 1998).

<http://www.oecd.org/dac/Gender/htm/guidelines.htm>

CILJ STRATEGIJA ZA OSMIŠLJAVANJE GLAVNIH POLITIČKIH TOKOVE JE DA UČINI EFEKTIVNIJOM SARADNJU ZA RAZVOJ PUTEM:

- preoblikovanja glavnih političkih tokova, pre nego odavanja aktivnosti žena na margini;
- fokusiranja na rodnu jednakost kao cilj, pre nego na žene kao ciljnu grupu;
- obezbeđivanja da se neće samo reagovati na rodne nejednakosti, već da će se zahtevati njeno smanjenje;
- obraćanja više pažnje na ženske organizacije i trenutak za promenu u partnerskim zemljama;
- obraćanja više pažnje na muškarce i njihovu ulogu u stvaranju ravnopravnijeg društva.

Strategija integracije u javnu politiku je usvojena kao prilaz jačanju efektivnosti saradnje, radi razvoja u pogledu položaja žena i ostvarenja napretka prema rodnoj ravnopravnosti. Za UNDP to znači:

- **naglasak na preoblikovanju glavnih političkih tokova, pre nego dodavanja aktivnosti žena na margini.** Konzistentan prilaz uključivanja rodne perspektive u analizu situacija, razvojnih politika i programa, odobravanje i praćenje programa.
- **fokusiranje na rodnu jednakost kao cilj, pre nego na žene kao ciljnu grupu.** Ovo znači da se umesto pitanja: “Koliko žena učestvuje?” postavlja

pitanje: “Kako može politika ili inicijativa da umanjí disparitet između žena i muškaraca?”

- **obezbeđivanje da se na rodne nejednakosti neće samo reagovati, već zahtevati njeno smanjenje.** Potrebno je da se identifikuju rodne razlike koje se odnose na neku inicijativu, ne samo radi poboljšanja projekta, već i radi identifikovanja nejednakosti koje onemogućavaju ženama da imaju koristi na istoj osnovi kao muškarci.
- **obraćanje više pažnje na ženske organizacije i trenutak za promenu u partnerskim zemljama.** U skoro svim zemljama ženske organizacije su aktivne u postavljaju problematike i traganju za rešenjem.
- **obraćanje više pažnje na muškarce i njihovu ulogu u stvaranju ravnopravnijeg društva.** Rodna ravnopravnost nije “žensko” pitanje, već društveno pitanje. Ono ima uticaja kako na muškarce tako i na žene – i više muškaraca bi trebalo da bude angažovano u potrazi za rešenjima.

Usmeravanje rodne perspektive u razvoj

« Usmeravanje rodne perspektive u razvoj » je strategija koja je izričito naglašena u Pekinškoj *Platformi za akciju*. Dugoročni cilj ovog pristupa jeste postizanje ravnopravnosti između žena i muškaraca u uživanju socijalnih, ekonomskih i političkih prava i mogućnosti. Ovaj cilj vlade ne mogu da postignu same. To podrazumeva promene u stavovima, vrednostima, društvenim institucijama i praksi u privatnom sektoru. Značajnu ulogu u ovom procesu imaju pojedinci, zajednice i nevladine organizacije.

Ipak, uloga vlada je najbitnija. Vlade su te koje izrađuju zakonodavstvo i uspostavljaju odnose koji utiču na ostvarivanje prava i mogućnosti. Usmeravanje rodnog aspekta u razvoj je naglašeno u Peking, čemu su naročito doprinela iskustva iz prethodnog perioda u realizaciji napora da se poboljša položaj žena. Ovi naponi su prečesto bili izolovani, pojedinačni pokušaji, zasnovani na marginalnim programima za žene. Od ovih programa imao je koristi samo jedan manji broj žena koje su neposredno učestvovala u njima, dok, s druge strane, ti programi nisu imali uticaja na kreiranje javne politike, niti promenu glavnih političkih pravaca. Rezultat toga je bio da je glavni deo resursa i mogućnosti obezbeđivan putem vladnih programa i nadalje mimoilazio žene, što je doprinosilo povećanju društvenih razlika između žena i muškaraca.

S druge strane, novi pristup usmeravanja rodne perspektive u razvoj ima težište na institucijama, politikama i programima koji imaju većeg uticaja u postavljanju uslova pod kojima funkcionišu zajednice, domaćinstva i pojedinci. To zahteva obezbeđenje takvih institucija, politika i programa koji odgovaraju potrebama i interesima, kako žena, tako i muškaraca i ravnopravno raspodeljuju koristi na žene i muškarce. Ovaj pristup zahteva smanjenje postojećih razlika između žena i muškaraca u prihodima, resursima i mogućnostima.

- Globalna kriza koja se ogleda u rastućem siromaštvu i ekološkoj degradaciji sveta dovela je do sve raširenijih kritika dominantne ideologije i konceptualnog okvira razvoja, u kojima prednjače građanski pokreti i nevladine

organizacije, kako sa Severa, tako sa Juga. Danas je priznato da su vladajući modeli ekonomskog razvoja, zasnovani na industrijskoj proizvodnji i izvozno-orijentisanoj privredi, doveli do široke eksploatacije ljudskih i prirodnih resursa. Žene su najteže pogođene. Ženski rad i životna okolina su postali vidovi nevidljive « pomoći » koji podržavaju sva društva. I jedno i drugo je potcenjeno i smatraju se besplatnim resursima, čak i kada drugi profitiraju od njih.

- Glavni uzrok krize razvoja je vladajući pogled koji vidi samo polarizovane realnosti – koji ne samo što marginalizuje i čini nevidljivim “žensku realnost”, nego i postojanje i prioritete socijalno najranjivijih i najugroženijih grupa, kao što su siromašni i deca.
- Otuda potreba da se promeni pristup i da se, umesto integrisanja žena u postojeće razvojne koncepte – dajući im “veće parče zatrovanog kolača” – razradi okvir pravičnog i održivog razvoja. Ovo uključuje promišljanje i preoblikovanje razvoja na način da reflektuje vizije, interese i potrebe onih koji su učinjeni nevidljivim sadašnjim glavnim političkim tendencijama.
- Žene i siromašni čine većinu svetske populacije. Njihova iskustva i perspektive moraju biti glavni izvor transformacije načina pod kojim podrazumevamo razvoj. Usmeravanje rodnog aspekta u javnu politiku je strategija odgovora na sadašnju globalnu krizu razvoja.

DOKUMENTI :

Kancelarija specijalne savetnice Generalnog sekretara UN za rodna pitanja i unapređenje položaja žena

INTEGRISANJE RODNOG ASPEKTA U JAVNU POLITIKU: STRATEGIJE ZA PROMOVISANJE RODNE JEDNAKOSTI

Integrisanje rodno aspekta u sve vidove aktivnosti je globalno priznata strategija za promovisanje rodne jednakosti. Ona nije cilj po sebi, već sredstvo za postizanje cilja – rodne jednakosti. Ova strategija podrazumeva stanovište da su rodna perspektiva i poklanjanje pažnje ostvarivanju rodne jednakosti u središtu svih aktivnosti – u razvojnoj politici, istraživanju, javnom zagovaranju/dijalogu, zakonodavstvu, alokaciji resursa, planiranju, primeni i praćenju svih programa i projekata. Razvijanje razumevanja ove strategije zahteva jasnoću svih koncepata koji se odnose na rod i jednakost.

Ravnopravnost između muškaraca i žena (rodna ravnopravnost): odnosi se na jednaka prava, odgovornosti i mogućnosti za žene i muškarce, devojčice i dečake. Jednakost ne znači da će žene i muškarci postati isti, nego da prava žena i prava muškaraca, odgovornosti i mogućnosti - ne zavise od toga da li su oni rođeni kao žene ili muškarci. Rodna ravnopravnost podrazumeva da se uzimaju u obzir interesi, potrebe i prioriteti i žena i muškaraca – priznavajući različitost raznih grupa žena i muškaraca. Rodna ravnopravnost nije «žensko pitanje», nego mora obuhvatiti i muškarce i žene. Jednakost između žena i muškaraca je pitanje ljudskih prava, preduslov i pokazatelj održivog razvoja u čijem središtu su ljudi.

Rod: odnosi se na društvene atribute i mogućnosti koje prate činjenicu bivstvovanja muškarca ili žene, kao i na odnose između žena i muškaraca, devojčica i dečaka, zatim na uzajamne odnose između žena i između muškaraca. Ovi atributi, mogućnosti i odnosi se društveno konstruišu i uče se putem procesa socijalizacije. Oni su promenljivi i specifični po određenom vremenu i okruženju. Rod određuje šta se očekuje, dozvoljava i vrednuje kod žena ili muškaraca u datom okruženju. U većini društava postoje razlike i nejednakosti između žena i muškaraca u prihvaćenim obavezama, preduzetim aktivnostima, pristupu i kontroli resursima, kao i u mogućnostima donošenja odluka. Rod je deo šireg društveno-kulturnog okruženja. Drugi važni kriterijumi za društveno-kulturnu analizu uključuju klasu, rasu, nivo moći, etničku pripadnost i starosnu dob.

Rodni aspekt u javnoj politici je ustanovljen kao globalna strategija za promovisanje rodne ravnopravnosti u Platformi za akciju na Četvrtoj svetskoj konferenciji Ujedinjenih nacija o ženama u Peking 1995. godine. U tom dokumentu jasno je iskazana potreba, po kojoj je obezbeđivanje pažnje prema rodnoj perspektivi integralni deo intervencija u svim oblastima društvenog razvoja. Kod svakog strateškog cilja identifikovanog na konferenciji, posebno je podvučen značaj rodne strategije. Primera radi, u odeljku *Žene na mestima moći i odlučivanja* stav 189 se posebno odnosi na ugrađivanje rodne perspektive u javnu politiku: «*U radu na rešavanju nejednakosti između žena i muškaraca u raspodeli moći i odlučivanja na svim nivoima, vlade i drugi faktori bi trebalo da promovišu aktivnu i vidljivu politiku usmeravanja rodne perspektive u sve politike i programe, tako da se pre odlučivanja načini analiza o posledicama i na žene i na muškarce.*»

Strategija integrisanja rodnog aspekta definisana je u Prihvaćenim zaključcima ECOSOC-a (1997/2) kao «*proces utvrđivanja posledica na žene i muškarce svake planirane akcije, uključujući legislativu, politiku i programe u svim oblastima i na svim nivoima. To je strategija*

priznavanja i uključivanja svega što se odnosi na žene kao i na muškarce, kao integralne dimenzije dizajniranja, primene, praćenja i evaluacije politika i programa u svim sferama političkog, ekonomskog i društvenog života, tako da koristi imaju ravnopravo i žene i muškarci, a da se nejednakosti ne ponavljaju. Krajnji cilj je postizanje rodne ravnopravnosti.»

Integrisanje rodnog aspekta nije dodavanje «ženske komponente», pa čak ni «komponente rodne ravnopravnosti» postojećim aktivnostima. Ono obuhvata mnogo više od povećanja participacije žena. Ugrađivanje rodnog aspekta u politiku postavlja rodnu ravnopravnost u centar donošenja odluka, srednjoročnih planova, programa budžeta, institucionalnih struktura i postupaka. Ono obuhvata ugrađivanje percepcija, iskustava, znanja i interesa, kako žena, tako i muškaraca u procesu uobličavanja politika, planiranja i odlučivanja. Rodni aspekt može ukazati na potrebu promene ciljeva, strategija i akcija kako bi se obezbedilo da i žene i muškarci mogu uticati, učestvovati i imati koristi od procesa razvoja. On zahteva promene u organizaciji – strukturi, postupku i kulturi – kako bi se stvorilo organizaciono okruženje koje pogoduje promociji rodne ravnopravnosti.

Strategija ugrađivanja rodnog aspekta u javnu politiku je osnažena unutar sistema Ujedinjenih nacija u tri značajna dokumenta:

I. Završni zaključci ECOSOC-a 1997/2

Dokument je ustanovio osnovne principe strategije:

- Odgovornost za primenu strategije integrisanja rodnog aspekta je široko-obuhvatan sistem, koji počiva na najvišim nivoima unutar agencija, odeljenja, fondova i komisija. Potrebno je da se formira odgovarajući mehanizam odgovoran za nadgledanje napretka u ovoj oblasti.
- Početne definicije ovog pitanja/problema kroz sve oblasti aktivnosti moraju da se urade na takav način, da se mogu dijagnosticirati rodne razlike i dispariteti – rodna analiza mora uvek da se izvrši, posebno ili kao deo postojeće analize.

- Jasno izražena politička volja i alokacija odgovarajućih resursa za ovu strategiju, uključujući potrebne dodatne finansijske i ljudske resurse, značajni su za prevođenje koncepta u stvarnost.
- Integrisanje rodno aspekta u javnu politiku zahteva da se čine naponi za šire ravnopravno uključivanje žena u odlučivanje na svim nivoima.
- Ova strategija nije zamena za potrebu za specifičnim programima i politikama za žene i za pozitivnu regulativu, niti uništava rodne jedinice ili žarišne tačke.

II. Komunikacija Generalnog sekretara UN o integrisanju rodno aspekta u politiku od 13. oktobra 1997:

Znatno konkretnije direktive obezbeđene su u komunikaciji Generalnog sekretara UN sa čelnicima odeljenja, programa, fondova i regionalnih komisija:

- Analitički izveštaji i preporuke za operativna ili politička pitanja unutar svake oblasti odgovornosti, moraju da uzmu u obzir rodne različitosti i disparitete.
- Moraju se formulirati specifične strategije za integrisanje rodno aspekta u javnu politiku; moraju se ustanoviti prioriteti.
- Zahteva se sistematska upotreba rodne analize, rodno osetljivih podataka i poručivanje rodno specifičnih studija i istraživanja po sektorima.
- Srednjoročni planovi i budžeti se moraju pripremati na takav način da eksplicitno uzimaju u obzir rodnu perspektivu i rodnu ravnopravnost.

III. Završni dokument Generalne skupštine UN od 10. juna 2000:

Specijalna sesija Generalne skupštine UN kojom se završio prvih pet godina primene Pekinške Platforme za akciju naročito je zahtevala od Ujedinjenih nacija da se obezbedi ugrađivanje rodno aspekta u javnu politiku putem:

- Alokacije potrebnih resursa i obezbeđivanja rodno jedinica i žarišnih tačaka.
- Obezbeđivanja obuke celog osoblja u svim centrima i u lokalima, kao i odgovarajući nastavak obuke.

- Promociju punog učešća žena u donošenju odluka na svim nivoima u aktivnostima razvoja i procesima obezbeđivanja mira.

SAVET EVROPE KOMITET MINISTARA

PREPORUKA br. R (98) 14

Komiteta ministara državama članicama o integrisanju rodnog aspekta u javnu politiku

(Preporuka je usvojena od strane Komiteta ministara 7. oktobra 1998. godine na 643. sastanku zamenika ministara)

Komitet ministara, po uslovima člana 15.b Statuta Saveta Evrope,

smatrajući da je cilj Saveta Evrope da postigne veće jedinstvo među svojim članicama u nameri garantovanja i promovisanja ideala i principa koji su njihovo zajedničko nasleđe;

smatrajući da je ostvarivanje stvarne jednakosti između žena i muškaraca sastavni deo ovih ideala i principa;

uzimajući u obzir, u ovom kontekstu, deklaraciju o jednakosti žena i muškaraca usvojenu 16. novembra 1998. godine;

imajući u vidu ciljeve postavljene u deklaraciji i platformi za akciju koja je usvojena na Četvrtoj svetskoj konferenciji Ujedinjenih nacija o ženama (Peking, 1995.);

pozivajući se na deklaraciju usvojenu na Drugom samitu Saveta Evrope (oktobar 1997.), u kojoj su šefovi država i vlada zemalja članica Saveta Evrope naglasili “značaj ujednačenije zastupljenosti muškaraca i žena u svim društvenim oblastima, uključujući politički život”, i u kojoj su pozvali na “nastavljanje procesa napretka u cilju ostvarivanja stvarne jednakosti u mogućnostima između žena i muškaraca”;

uzimajući u obzir deklaraciju o jednakosti između žena i muškaraca, kao osnovnog demokratskog kriterijuma, usvojenu na 4.

Evropskoj ministarskoj konferenciji o ravnopravnosti žena i muškaraca (Istanbul, novembar 1997.);

sa uverenjem, da je jedna od glavnih strategija za postizanja stvarne jednakosti između žena i muškaraca - integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku;

pozdravljajući izveštaj o integraciji rodne perspektive u glavne političke tokove, koga je podneo Nadzorni komitet za ravnopravnost žena i muškaraca (CDEG), postavljajući u njemu konceptualni okvir za uključivanje rodnog aspekta u javnu politiku i metodologiju za njegovu primenu, uz primere iz dobre prakse;

sa uverenjem, da će primena strategije uključivanja rodnog aspekta u politiku, ne samo promovisati stvarnu jednakost između žena i muškaraca, nego će rezultirati boljom upotrebom ljudskih resursa, unapređujući odlučivanje i olakšavajući funkcionisanje demokratije,

preporučuje da vlade država članica:

- distribuiraju naširoko izveštaj Nadzornog komiteta za ravnopravnost žena i muškaraca o integrisanju rodnog aspekta u politiku i da podstaknu njegovu upotrebu, kao sredstva za primenu ove strategije u javnom i privatnom sektoru;
- ohrabre donosiocima odluka da se inspirišu ovim izveštajem u stvaranju pogodne klime i uslova za primenu rodnog aspekta u političkim tokovima u javnom sektoru.

REČNIK POJMOVA

GAD	<i>Gender and Development</i> . Rod i razvoj. GAD sagledava veće nejednakosti ili različitosti između bogatih i siromašnih, privilegovanih i onih bez privilegija i na osnovu toga, dodatne nejednakosti sa kojima se suočavaju žene.
GDI	<i>Gender-related development index</i> – Indeks razvoja koji se odnosi na žene – iz izveštaja UNDP o ljudskom razvoju.
GEM	<i>Gender Empowerment Measure</i> – Mera osnaživanja žena.
<i>Gender</i> (rod)	Odnosi se na komparativne ili različite uloge, odgovornosti i mogućnosti za žene i muškarce u jednom društvu.
<i>Gender Balance</i> (rodna ravnoteža)	Podjednaka zastupljenost, odnosno učešće jednakog broja žena i muškaraca u nekoj aktivnosti ili organizaciji.
<i>Gender Disaggregation of Data</i> (rodno razdvojeni podaci)	Zbir podataka o ženama i muškarcima razdvojenih po osnovu svih aspekata njihovog funkcionisanja – etnitet, klasa, kasta, lokacija, dob, itd.
<i>Gender Equality</i> (rodna ravnopravnost)	Odnosi se na norme, vrednosti, stavove i percepcije potrebne da bi se dostigao ravnopravni status muškaraca i žena, bez neutralisanja bioloških razlika među njima.
<i>Gender Equity</i> (rodna pravičnost)	Ravnopravan pristup muškaraca i žena društveno-ekonomskim resursima. Primer: u mnogim sredinama obrazovanju se pristupa u zavisnosti od toga da li je reč o dečaku ili devojčici. Stanje u kojem muškarci i žene učestvuju ravnopravno i u kojem imaju ravnopravan pristup društveno-ekonomskim resursima.

<i>Gender Mainstreaming</i> (integracija rodnog aspekta u javnu politiku) (UNDP)	Uzimanje u obzir princip rodne ravnopravnosti u sve oblasti politike, programe, administrativne i finansijske aktivnosti i u organizacione procedure. Unošenje rezultata društveno-ekonomske i političke analize u sve oblasti i nivoe odlučivanja. Ovo uključuje kako suštinske odluke, tako i svakodnevno donošenje odluka i njihovu primenu u praksi.
<i>Gender Neutral</i> (rodno neutralan)	Intervencije koje se odnose na sve – bez obzira da li se radi o ženama ili muškarcima – radi postizanja prethodno određenih ciljeva, koji ostavljaju nedirnutim postojeću podjelu resursa i odgovornosti.
<i>Gender Relations</i> (rodni odnosi)	Način na koji kultura ili društvo određuju prava, uloge, odgovornosti i identitete žena i muškaraca u odnosu jednih prema drugima.
<i>Gender Sensitive</i> (rodno osetljiv, rodno senzitivian)	Priznavanje razlika i nejednakosti između potreba, uloga, odgovornosti i identiteta žena i muškaraca.
<i>Gender Specific</i> (rodno specifičan)	Odnosi se na potrebe i interese ili žena ili muškaraca kao razdvojenih kategorija.
NVO	Nevladine organizacije.
Pol	Biološke razlike između muškaraca i žena koje su univerzalne i očite. Pol označava biološku, fizičku i genetsku strukturu koju smo dobili rođenjem.
UNDP	United Nations Development Programme (Program UN za razvoj)
UNIFEM	United Nations Development Fund for Women (Fond UN za razvoj žena)

WAD	<i>Women and Development. Žene i razvoj.</i> Koncept WAD priznaje da su žene oduvek bile ekonomski faktori i naglašava strukturalne promene u svetskoj političkoj ekonomiji. Ne odnosi se na vezu između patrijarhata i ekonomske eksploatacije.
WID	<i>Women in Development. Žene u razvoju.</i> Koncept WID zahteva integraciju žena u procese razvoja posmatrajući ih kao pasivne korisnike programa.

INTERNET I DRUGI IZVORI

Izvori dostupni putem interneta

DAC Guidelines for Gender Equality and Women's Empowerment in Development Co-operation. Guidelines adopted by the Development Assistance Committee, OECD, 1998.

<http://www.oecd.org/dac/Gender/htm/guidelines.htm>

DAC Sourcebook on Concepts and Approaches Linked to Gender Equality. From the Working Party on Gender Equality, Development Assistance Committee, OECD, 1998. (Brief overviews of topics such as accountability, empowerment, monitoring and evaluation). Available in English, French and Spanish.

<http://www.oecd.org/dac/Gender/htm/sourcebook.htm>

Razavi, Shahra and Carol Miller. *Gender mainstreaming: A Study of Efforts by the UNDP, the World Bank and the ILO to Institutionalize Gender Issues.* UNRISD Occasional Paper No. 4, Fourth World Conference on Women, 1995.

<http://www.unrisd.org/engindex/publ/list/opb/opb4/toc.htm#TopOfPage>

Razavi, Shahra and Carol Miller. From WID to GAD: Conceptual Shifts in the Women and Development Discourse. UNRISD Occasional Paper No. 1, UN Fourth World Conference on Women, 1995.

<http://www.unrisd.org/engindex/publ/list/opb/opb1/toc.htm#TopOfPage>

Schalkwyk, J. *Building Capacity for Gender Mainstreaming: UNDP's Experience.* New York: GIDP, UNDP, December 1998.

http://www.undp.org/gender/capacity/mid-term_review.html

United Nations. *Platform for Action* adopted at the Fourth World Conference on Women, Beijing 1995. Text and selected national action plans <http://www.un.org/womenwatch/followup/>.

Report of the Economic and Social Council for 1997 (A/52/3, 18 September, 1997).

http://www.undp.org/gender/capacity/gm_intro.html#main

Knjige i članci

Goetz, A.M. (ed.). *Getting Institutions Right for Women in Development*. London, Zed Books, 1997.

<http://www.womenink.org/frames.html>

Jahan, Rounaq. *The Elusive Agenda: Mainstreaming Women in Development*. London, Zed Books, 1995.

Levy, C. *The Process of Institutionalising Gender in Policy and Planning: The "Web" of Institutionalization*. Development Planning Unit, University College of London, Working Paper No. 74. March 1996.

Longwe, Sara Hlupekile. "The evaporation of policies for women's advancement." Pp. 127-140 in Noeleen Heyzer (ed.) *A Commitment to the World's Women. Perspectives on Development for Beijing and Beyond*. New York: UNIFEM, 1995.

Razavi, Shahra. "Fitting gender into development institutions." *World Development* Vol. 25, No. 7 (1997): 1111-1125.

Schalkwyk, J, H. Thomas and B. Woroniuk. *Mainstreaming: A Strategy for Achieving Equality between Women and Men*. Sida, Department for Policy and Legal Services, 1996. *Making a Difference. Gender Equality in Development Cooperation*. Stockholm: Sida, 1999.

Woroniuk, B. H. Thomas, and J. Schalkwyk. *Gender: The Concept, its Meaning and Uses*. Sida, Department for Policy and Legal Services, 1997.

Dokumenti Saveta Evrope

EG-S-MS (98) 2 – Final report of activities of the Group of Specialists on Mainstreaming

EG (99) 3 – Summary of the report on gender mainstreaming

Gender mainstreaming: Conceptual framework, methodology, and presentation of good practice ISBN 92-871-3799-4

Recommendation No. R (98) 14 of the Committee of Ministers to member States on Gender mainstreaming

EG/ATH (99) 7 – Recommendations of the working groups at the Conference "Gender mainstreaming: a step into the 21st century" (Athens, 16-18 September, 1999)

EG/ATH (99) 8 – Conclusions of the General Rapporteur

Rodna ravnopravnost i javna politika

Izdavač:	Ženski centar za demokratiju i ljudska prava - Subotica
Urednica:	Mirjana Dokmanović
Prevod:	Mirjana Dokmanović i Suzana Rukavina
Tehnički urednik:	Bela Orčić
Lektura:	Branislava Milanović
Grafička obrada i štampa:	sgs - background
Dizajn korica:	Snežana Paranosić

Tiraž: 800 primeraka

Štampanje ove knjige omogućila je organizacija
STAR Network of World Learning